

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародної торгівлі і маркетингу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

05 Соціальні та поведінкові науки

051 «Економіка»

Форма навчання: денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Світові фінансові кризи та їх макроекономічні наслідки»

здобувача Юхимець Вікторії Валентинівни

(підпис)

Наукова керівниця: д.е.н. професорка Яценко О.М.

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації
здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувачка кафедри: д.е.н., професорка Циганкова Т.М.

(підпис)

Київ 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародної торгівлі і маркетингу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

05 Соціальні та поведінкові науки

051 «Економіка»

ПОГОДЖЕНО

Керівниця проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

«Міжнародна економіка»

_____ Столярчук Я.М.

(підпис)

« _____ » _____ 2025 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри міжнародної торгівлі і
маркетингу

_____ Циганкова Т.М.

(підпис)

« _____ » _____ 2025 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Здобувачу(ці) вищої освіти Юхимець Вікторії Валентинівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему: «Світові фінансові кризи та їх макроекономічні наслідки»

Тему затверджено наказом ректора Університету від «09» грудня 2024 р. № 2032-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах: статей з фахових економічних журналів, наукових праць вітчизняних і зарубіжних економістів, матеріалів наукових конференцій, монографій, навчальних посібників, нормативно-правових актів, офіційних публікацій органів державної влади, інформації з відкритих баз даних, електронних ресурсів, статистичних даних та обстежень, зокрема Державної служби статистики, Міжнародного валютного фонду, Євростату, OECD, Світового банку, Європейського центрального банку, Deutsche Bundesbank та Національного банку України.

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні основи дослідження світових фінансових криз
<i>(назва розділу)</i>	
Розділ 2	Макроекономічні наслідки та механізми протидії фінансовим кризам
<i>(назва розділу)</i>	
Об'єкт дослідження:	виникнення світових фінансових криз та особливості їх макроекономічних наслідків
Предмет дослідження:	сукупність передумов, причин та факторів, що зумовлюють виникнення світових фінансових криз, а також їх макроекономічні наслідки
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Дослідження світових фінансових криз на базі сучасних теорій фінансових криз, а також виявлення загальних закономірностей їх розвитку та шляхи подолання.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1

- дослідити сутність та класифікацію фінансових криз, окреслити етапи розвитку наукових підходів до їх вивчення.
- визначити ключові макроекономічні показники та індикатори, що характеризують і супроводжують фінансові кризи.
- розглянути існуючі методичні підходи до прогнозування та оцінювання впливу світових фінансових криз.

У розділі 2

- провести ретроспективний аналіз найбільших фінансових криз XX–XXI століття.
- дослідити масштаби та наслідки фінансових криз для національних економік різних країн.
- проаналізувати механізми та інструменти, що використовуються для запобігання та подолання фінансових криз.
- надати рекомендації щодо вдосконалення політики протидії світовим фінансовим кризам з урахуванням сучасних економічних реалій.

**Завдання підготував
науковий керівник**

(підпис)

Яценко О. М.

(Прізвище та ініціали)

« » 2025 р.

Завдання одержав здобувач

(підпис)

Юхимець В. В.

(Прізвище та ініціали)

« » 2025 р.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 72 сторінки, 7 таблиць, 8 рисунків, список використаних джерел з 125 найменувань.

СВІТОВІ ФІНАНСОВІ КРИЗИ ТА ЇХ МАКРОЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ

Об'єктом дослідження є виникнення світових фінансових криз та особливості їх макроекономічних наслідків.

Предметом дослідження є сукупність передумов, причин та факторів, що зумовлюють виникнення світових фінансових криз, а також їх макроекономічні наслідки.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи полягає в дослідженні світових фінансових криз на базі сучасних теорій фінансових криз, а також у виявленні загальних закономірностей їх розвитку та шляхів подолання.

Завданнями роботи є:

- дослідити сутність та класифікацію фінансових криз, окреслити етапи розвитку наукових підходів до їх вивчення;
- визначити ключові макроекономічні показники та індикатори, що характеризують і супроводжують фінансові кризи;
- розглянути існуючі методичні підходи до прогнозування та оцінювання впливу світових фінансових криз;
- провести ретроспективний аналіз найбільших фінансових криз XX–XXI століття;
- дослідити масштаби та наслідки фінансових криз для національних економік різних країн;
- проаналізувати механізми та інструменти, що використовуються для запобігання та подолання фінансових криз;
- надати рекомендації щодо вдосконалення політики протидії світовим фінансовим кризам з урахуванням сучасних економічних реалій.

Практична значущість дипломної роботи полягає у тому, що наявна можливість застосування отриманих результатів і висновків у сфері державної економічної політики, а також у діяльності фінансових інституцій. Запропоновані рекомендації можуть бути використані для покращення інструментів макропруденційного регулювання, удосконалення системи моніторингу ризиків та формування ефективних механізмів попередження фінансових криз на національному та міжнародному рівнях.

Період виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи – лютий - червень 2025р.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2025р.

Рік захисту роботи 2025р.

Ключові слова: фінансова криза, макроекономічні наслідки, монетарна політика, макроекономічні показники, макроруденційна політика, кредитування, антикризові заходи.

В і д г у к
на кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача(ки) факультету Міжнародної економіки і менеджменту
освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»

Юхимець Вікторії Валентинівни

(прізвище, ініціали)

На тему: **«Світові фінансові кризи та їх макроекономічні наслідки»**

(назва теми)

1. **Актуальність теми.** Нині глобальна фінансова система є складним механізмом, що відіграє важливу роль у розвитку національних та світових економік, але також є джерелом потенційних несподіванок та стресів. Фінансові кризи на світовому рівні відображають еволюцію глобальної економіки, інтеграційних процесів та глобалізації. Постійний розвиток міжнародних економічних зв'язків призводить до збільшення поширення та складності наслідків фінансових криз, які перетинають національні кордони і набувають більшого масштабу. Глобальні кризи не лише тимчасово ускладнюють економічну ситуацію, але й ставлять перед суспільством серйозні виклики, що потребують радикальних змін і вивчення.

2. **Позитивні риси кваліфікаційної бакалаврської роботи.** Автор дослідила природу і еволюцію наукових підходів до вивчення фінансових криз, належну увагу приділила питанню макроекономічних показників та індикаторам світових фінансових криз. Заслужують на увагу теоретичні дослідження методичних підходів до оцінки впливу та прогнозування фінансових криз.

3. **Наявність самостійних розробок автора.** Юхимець В. систематизувала і узагальнила інформацію щодо механізмів та інструментів попередження світових фінансових криз. Обґрунтувала, що вирішальну роль у попередженні та управлінні фінансовими кризами відіграє макропруденційна політика, що спрямована на забезпечення стабільності фінансової системи шляхом виявлення та мінімізації системних ризиків.

4. **Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій.** Автор акцентує увагу, що дослідження фінансових криз 20-21 століть розкриває основні риси найбільш масштабних кризових явищ сучасної економічної історії. Хоча причини цих криз різні, усі вони мали системний вплив на світову економіку, що призвело до масштабних макроекономічних дисбалансів і нестабільності у фінансовій системі. У результаті дослідження вона встановила, що ефективний механізм та система інструментів запобігання фінансовим кризам є основною умовою забезпечення стабільності фінансової системи в умовах глобалізації. Довела необхідність: розробки та впровадження уніфікованих міжнародних стандартів макропруденційної політики, щоб забезпечити рівні умови для фінансових установ у всіх юрисдикціях; запровадження регулярного моніторингу і незалежного аудиту з боку міжнародних організацій, щоб виявити країни, які знизили регуляторні вимоги щодо залучення фінансового капіталу, і оцінити вплив їхньої політики на глобальну фінансову стабільність.

5. **Наявність недоліків.** Незважаючи на достатньо високий рівень роботи, дослідження виграло б якби автор розширила вибірку країнами, що розвиваються і провела аналіз ефективності макропруденційних інструментів не лише у США, Україні та Німеччині, що засвідчило що правильно реалізовані заходи для попередження криз допомагають підтримувати економічну стабільність та зменшувати наслідки для фінансової системи.

6. **Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК:** робота виконана на належному рівні, відповідає встановленим методичним вимогам і може бути рекомендована і допущена до захисту перед ЕК з високою оцінкою.

Наукова керівниця: д.е.н., професорка кафедри міжнародної торгівлі та маркетингу
(посада, учене звання, науковий ступінь)

(підпис)

Яценко О.М.

(прізвище, ініціали)

«03» червня 2025 р.

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ	6
1.1 Сутність, класифікація та еволюція наукових підходів до вивчення фінансових криз.....	6
1.2 Макроекономічні показники та індикатори світових фінансових криз.....	17
1.3 Методичні підходи до оцінки впливу та прогнозування фінансових криз	23
Розділ 2. МАКРОЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ФІНАНСОВИМ КРИЗАМ.....	29
2.1 Ретроспективний аналіз найбільших фінансових криз XX-XXI століття.	29
2.2 Макроекономічні наслідки фінансових криз та їх масштаби для національних економік	39
2.3 Механізми та інструменти попередження світових фінансових криз	48
Висновки.....	57
Список використаних джерел	60

Вступ

Актуальність теми. У сучасних умовах глобалізації світова економіка зазнає дедалі частіших потрясінь, серед яких особливе місце займають фінансові кризи. Досвід останнього сторіччя показує, що в умовах глобалізації фінансові кризи, які виникають в окремих країнах, як правило набувають масштабного характеру та розповсюджуються більшою частиною світу.

Активний розвиток міжнародних економічних відносин та лібералізація фінансових ринків створюють як нові можливості, так і нові ризики. У разі виникнення фінансової нестабільності в одній країні, ця нестабільність може швидко передатися через торговельні, інвестиційні, банківські або валютні зв'язки до інших країн, навіть якщо ті не є безпосередніми економічними партнерами.

Ускладнення механізмів регулювання глобальних фінансових потоків, а також структурні дисбаланси в макроекономіці підвищують вразливість держав до фінансових потрясінь. У таких умовах своєчасне виявлення передкризових факторів, оцінка системних ризиків і розробка превентивних заходів стають критично важливими для забезпечення фінансової стійкості та захисту національних економік від глибоких спадів. Саме тому вивчення природи світових фінансових криз, їхніх причин, механізмів поширення та макроекономічних наслідків є вкрай важливим у сучасній науковій практиці.

Аналіз досліджень і публікацій ілюструє, що значний внесок до розвитку теорії світових фінансових криз зробили такі вчені та економісти як: Г. Мінський, К. Кіндлебергер, А. Шварц, Д. Сакс, О. І. Барановський, А. А. Чухно та інші.

Такі вчені як: І. Лютого, В. Грищенко, О. Кузнецова, Ю. Макогона, Т. Марени, С. Міщенко, С. Вайна, М. Фрідмана, П. Буряка та інші – досліджували шляхи подолання наслідків світових фінансових криз.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження світових фінансових криз на базі сучасних теорій фінансових криз, а також виявлення

загальних закономірностей їх розвитку та шляхів подолання. Виходячи з мети дослідження, в роботі поставлені наступні конкретні завдання:

1. Дослідити сутність та класифікацію фінансових криз, окреслити етапи розвитку наукових підходів до їх вивчення.
2. Визначити ключові макроекономічні показники та індикатори, що характеризують і супроводжують фінансові кризи.
3. Розглянути існуючі методичні підходи до прогнозування та оцінювання впливу світових фінансових криз.
4. Провести ретроспективний аналіз найбільших фінансових криз XX–XXI століття.
5. Дослідити масштаби та наслідки фінансових криз для національних економік різних країн.
6. Проаналізувати механізми та інструменти, що використовуються для запобігання та подолання фінансових криз.
7. Надати рекомендації щодо вдосконалення політики протидії світовим фінансовим кризам з урахуванням сучасних економічних реалій.

Об’єктом дослідження є виникнення світових фінансових криз та особливості їх макроекономічних наслідків.

Предметом дослідження є сукупність передумов, причин та факторів, що зумовлюють виникнення світових фінансових криз, а також їх макроекономічні наслідки.

Методи дослідження. Для досягнення мети і розв’язання завдань дипломної роботи використовуються методи класифікації та теоретичного дослідження у підрозділі 1.1, методи теоретичного дослідження для ознайомлення з макроекономічними показниками, завдяки яким здійснюються дослідження фінансових криз у підрозділі 1.2, методи теоретичного дослідження методичних підходів та прогнозування фінансових криз 1.3. Також у підрозділі 2.1 використовуються історико-описовий метод дослідження світових фінансових криз, у підрозділі 2.2 здійснюється статистичний, порівняльний та економетричний

аналіз фінансових криз, а у підрозділі 2.3 використовуються статистичний та порівняльний аналіз.

Теоретична, методична та практична значущість. *Теоретико-методична значущість* дипломної роботи полягає в систематизації існуючих наукових підходів до класифікації та аналізу фінансових криз, а також у поглибленні розуміння механізмів їх виникнення та поширення. У роботі узагальнено теоретичні основи формування кризових явищ та розкрито роль макроекономічних індикаторів як інструментів їх ідентифікації. Особливу увагу приділено теоретичному аналізу моделей IS-LM та DSGE як сучасних аналітичних інструментів, які можуть бути використані для моделювання економічної рівноваги в умовах нестабільності. *Практична значущість* дипломної роботи зумовлена можливістю застосування отриманих результатів і висновків у сфері державної економічної політики, а також у діяльності фінансових інституцій. Запропоновані рекомендації можуть бути використані для покращення інструментів макропруденційного регулювання, удосконалення системи моніторингу ризиків та формування ефективних механізмів попередження фінансових криз на національному та міжнародному рівнях.

Інформаційну базу дипломної роботи становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних економістів, матеріали наукових конференцій, статті з фахових економічних журналів, монографії, навчальні посібники, нормативно-правові акти, офіційні публікації органів державної влади та інформація з відкритих баз даних й електронних ресурсів. Також використовувались офіційні статистичні матеріали та аналітичні звіти міжнародних організацій, зокрема МВФ, Світового банку, Європейського центрального банку, а також національних центральних банків, таких як Deutsche Bundesbank та НБУ. Для аналізу макроекономічних показників також були використані дані Держстату України, Eurostat та OECD.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи викладено на 72 сторінках, з яких 12 сторінок займає перелік використаних джерел, що складається з 125 найменувань. В роботі міститься 7 таблиць, 8 рисунків та 5 формул.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ

1.1 Сутність, класифікація та еволюція наукових підходів до вивчення фінансових криз

Фінансова криза — це явище, при якому фінансова система країни глибоко порушується внаслідок економічних і політичних явищ [2]. З розвитком міжнародних економічних відносин залежність фінансових ринків збільшилась і кризи почали носити глобальний характер, вони стали виходити за межі національних економік, що в результаті спричиняє негативні наслідки для різних країн світу [3].

Не зважаючи на те, що всі фінансові кризи мають певні спільні елементи, вони бувають багатьох форм. Фінансові кризи можуть мати внутрішнє або зовнішнє походження та можуть походити з приватного чи державного сектору. Вони бувають різних типів і розмірів, з часом набувають різних форм і швидко поширюються по всьому світу.

Фінансові кризи часто пов'язані з такими явищами:

1. Значні зміни в обсягах кредитування та цінах на активи.
2. Серйозні порушення у фінансовому посередництві та постачанні зовнішнього фінансування різним суб'єктам економіки.
3. Масштабні проблеми балансів (підприємств, домогосподарств, фінансових посередників і держав).
4. Значна державна підтримка (ліквідність та рекапіталізація).

Таким чином, фінансові кризи як правило є багатовимірними явищами, які неможливо охарактеризувати за допомогою одного показника. Вплив криз відчутний не лише на рівні макроекономічних показників, а й у повсякденному

функціонуванні підприємств, домогосподарств і державного сектора [4, с. 3-5]. Для більш детального розуміння поняття фінансових криз та їх класифікації пропонуємо розглянути таблицю 1.1.

Таблиця 1.1 - Класифікація світових фінансових криз.

Критерій класифікації	Тип фінансової кризи
Рівень економічних відносин	Глобальна, Наднаціональна
Основні причини виникнення	Грошово-фінансові, Політичні, Технологічні, Глобалізаційні
Сфера впливу у фінансовій системі	Банківська, Кредитна, Бюджетна, Боргова, Валютна, Фондова
Частота виникнення	Циклічні, Екзогенні

Джерело: складено автором на основі [5, с. 4].

Отже, світові фінансові кризи за ознакою «рівень міжнародних економічних відносин» поділяються на міжнародні та наднаціональні. Наднаціональні фінансові кризи утворюються на рівні певної групи країн, що є економічними союзниками, наприклад, Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) або Європейський Союз (ЄС). Фінансові кризи такого виду поширюються в межах певного регіону або економічного об'єднання [2]. Прикладом є Боргова криза в Єврозоні в 2010 році, коли низка країн, а саме Греція, Іспанія, Португалія та Італія протягом довгого проміжку часу накопичували бюджетний дефіцит, за рахунок якого виникла фінансова нестабільність, що вплинула на країни-члени Європейського союзу, викликавши економічну нестабільність, політичні конфлікти та зміни у фінансовій політиці ЄС.

Глобальні кризи утворюються на рівні більшості країн світу та охоплюють всю світову економіку загалом. Прикладом такого явища є Світова фінансова криза 2008 року, каталізатором якої став спад цін на ринку нерухомості Сполучених Штатів Америки (США). Криза вийшла за межі Сполучених Штатів та поширилась на решту світу через зв'язки країн в глобальній фінансовій системі, адже іноземні банки були активними учасниками на ринку житла в США та відігравали значну роль у фінансуванні та розширенні ринку іпотечного кредитування [6].

За причинами виникнення фінансові кризи поділяються на грошово-фінансові, політичні, технологічні, глобалізаційні. Грошово-фінансові кризи зазвичай виникають як наслідок дестабілізації банківської системи, зростання обсягу проблемних кредитів, посилення інфляційних процесів, завищеного валютного курсу та стрімкої девальвації національної валюти. Додатковими факторами є збільшення дефіциту державного бюджету й державного боргу, негативне сальдо платіжного балансу, а також зростання обігу фінансових інструментів з високим рівнем ризику, зокрема деривативів на фондовому ринку [7].

Яскравим прикладом грошово-фінансової кризи є Гіперінфляція в Зімбабве у 2000-х роках, коли уряд країни почав випускати велику кількість готівки для покриття державного дефіциту, не дивлячись на те, що для цього не було економічного підґрунтя. Як наслідок, через неконтрольовану емісію національної валюти інфляція Зімбабве у 2008 році, за оцінкою Міжнародного валютного фонду, сягнула 489 мільярдів відсотків [8, с. 1, 4, 11].

Політичні фінансові кризи- це фінансові нестабільності в країнах, що значною мірою спричиненні політичними чинниками. Основними факторами, які призводять до політичних фінансових криз є політична нестабільність, корупційні процеси, політичні помилки в урядовій політиці, зміни регуляторного законодавства, військові конфлікти тощо [9, с. 11].

Яскравим прикладом політичної фінансової кризи є криза у Венесуелі, яка розпочалася у 2014 році й досі не завершилась. Основними причинами її виникнення стали політична нестабільність, високий рівень корупції, руйнування системи демократичних стримувань і противаг, некомпетентність політичного керівництва, прорахунки в нафтовій політиці, а також низка невдалих економічних і політичних рішень уряду. Одним із найгостріших наслідків цієї кризи стала гіперінфляція, яка щороку сягала мільйонних показників. Також, наслідком цієї політичної кризи стала масова еміграція, за даними Міжнародного валютного фонду кількість населення Венесуели знизилась з 30,21 мільйонів осіб у 2014 до 26,46 мільйонів осіб у 2024 році. [10].

Технологічна криза постає як явище, зумовлене дисонансом між актуальними суспільно-економічними запитами на інновації та обмеженими можливостями їх реалізації, наприклад, така криза може проявлятися у формі технологічної несумісності продукції або у відторгненні новітніх технологічних рішень. У певних випадках подібні явища набувають характеру кризи науково-технічного прогресу [11].

Глобалізаційні кризи пов'язані з економічними потрясіннями, які виникають в певній країні або регіоні та швидко виходять за межі національних економік через глобалізовану фінансову систему [3].

За сферою впливу у фінансовій системі, кризи поділяються на банківські, кредитні, бюджетні, боргові, валютні та фондові. Банківські кризи виникають тоді, коли низка банків у країні одночасно стикається з серйозними проблемами платоспроможності або ліквідності. Така ситуація може бути спричинена спільним зовнішнім шоком або поширенням труднощів одного чи кількох банків на всю фінансову систему. Іншими словами, банківська криза означає ситуацію, коли велика кількість компаній і банків не виконує свої фінансові зобов'язання, що призводить до різкого збільшення частки непрацюючих кредитів і значного виснаження банківського капіталу. Ключові чинники, що викликають такі кризи, включають масове вилучення депозитів, недостатню диверсифікацію, неефективну монетарну політику та надмірні запозичення [12, 13].

Кредитні фінансові кризи на пряму пов'язані з кредитуванням, основною причиною їх виникнення є збільшення кількості швидкого кредитування, надмірні заборгованості та невідповідності між активами та зобов'язаннями [14].

Кредитні кризи часто супроводжують банківські, оскільки саме банки є ключовими інституціями кредитної системи та відіграють у ній центральну роль [14, с. 6-7].

Світова фінансова криза 2008 року є яскравим прикладом переростання кредитної кризи в банківську. Початок кредитно-фінансової кризи був пов'язаний з ризиковими банківськими кредитами, виданими банками США, що призвело до падіння цін на нерухомість. Банки конвертували ризиковані позики в цінні папери

та продавали їх інвесторам, що стало наслідком значних втрат грошей банками, що купували іпотечні цінні папери. Як наслідок, банки стали не платоспроможними, що й призвело до глобальної банківської кризи [6].

Бюджетні фінансові кризи - це стан державних фінансів, за якого уряд стикається з труднощами у виконанні своїх зобов'язань через бюджетний дефіцит. [15,с. 95] Основними причинами виникнення бюджетних криз є низький рівень координації та неефективне управління бюджетної та монетарної політики [16].

Боргові кризи виникають у наслідок ситуацій, за яких країна не може обслуговувати свій державний борг. Тобто країна потрапляє в боргову кризу, якщо податкові надходження її уряду є меншими за витрати протягом тривалого періоду.

У будь-якій країні основним джерелом фінансування державних витрат є податкові надходження. Однак у разі їхньої недостатності уряд покриває дефіцит бюджету за рахунок запозичень, здебільшого шляхом розміщення державних казначейських векселів на відкритому ринку серед інвесторів.

У випадках, коли державний борг досягає надмірного рівня, інвестори починають втрачати впевненість у здатності уряду виконувати свої фінансові зобов'язання. Це призводить до вимог підвищення процентних ставок для покриття зростаючих ризиків, що, у свою чергу, збільшує вартість державних запозичень. З часом довіра до уряду ще більше послаблюється, ускладнюючи процес рефінансування наявного боргу. У результаті держава може опинитися перед загрозою дефолту та боргової кризи [17].

Валютні кризи виникають унаслідок значного зниження курсу національної валюти щодо іноземних валют, що, як правило, призводить до дестабілізації фінансової системи країни. З метою глибшого розуміння природи таких криз доцільно звернутися до прикладу Азійської фінансової кризи 1997–1998 років. Вона розпочалася в Таїланді після того, як уряд припинив фіксацію курсу тайського бата до долара США. Це спровокувало масштабну девальвацію регіональних валют і стрімкий відтік капіталу з ринку. За даними Британської енциклопедії, протягом перших шести місяців кризи вартість індонезійської рупії знизилася на 80 %, тайського бата більш ніж на 50 %, південнокорейської вони майже на 50 %, а

малайзійського рингїта на 45 %. Загалом країни, охоплені кризою, зазнали втрат капіталу, що перевищили 100 мільярдів доларів лише упродовж першого року [18].

Фондові фінансові кризи характеризуються стрімким знеціненням акцій та інших біржових інструментів, що супроводжується панічними настроями серед інвесторів та дестабілізацією фінансових ринків. Одним із найвідоміших прикладів такої кризи є біржовий крах 1929 року, який став передумовою глибокої економічної депресії. У січні того року спостерігалось рекордне зростання цін на акції, що спричинило значне зростання інвестиційної активності населення. Проте вже в жовтні 1929 року розпочалося стрімке падіння котирувань, що викликало масову паніку серед учасників ринку. За даними Британської енциклопедії, протягом одного дня було реалізовано понад 12,9 мільйонів цінних паперів, оскільки інвестори намагалися мінімізувати свої збитки. У результаті кризи тисячі банків збанкрутували через неплатоспроможність клієнтів, що, своєю чергою, призвело до початку тривалої економічної рецесії [19].

За частотою виникнення фінансові кризи поділяються на циклічні та екзогенні. Циклічні кризи- це закономірна частина економічного циклу. Такі кризи відбуваються через ряд імпульсів економіки. Імпульси, що провокують економічні коливання, поділяються на три основні типи:

1. Шоки пропозиції, які впливають на виробничий сектор економіки;
2. Політичні шоки, що виникають унаслідок управлінських рішень з боку державних органів регулювання;
3. Шоки приватного сектора, що пов'язані з нестабільністю обсягів споживчих і інвестиційних витрат домогосподарств.

Економічний цикл являє собою послідовність фаз розвитку економіки, що періодично повторюються та характеризуються коливаннями макроекономічних показників упродовж певного проміжку часу. Циклічні кризи виникають з певною регулярністю та зумовлені дією внутрішніх ринкових механізмів, таких як формування фінансових бульбашок або коливання споживчого попиту [20, с. 39-40].

Екзогенні фінансові кризи відбуваються внаслідок чинників, які не залежать від економічного циклу, такі кризи відбуваються раптово, причиною їх виникнення є зовнішні потрясіння. Екзогенні кризи можуть бути обумовлені пандемією, війною або банківською панікою. Вони трапляються несподівано, через події, які неможливо передбачити [21].

Підбиваючи підсумки, фінансові кризи- це, неодмінно, багатогранне явище, що може бути спричинене різними факторами. Кожен тип фінансової кризи має свої особливі характеристики та наслідки, що заподіють різні масштаби впливу на економіку.

Вивчення фінансових криз як явища розвивалося разом зі змінами в економічних теоріях та підходах. Наукові погляди на кризи зазнали значних трансформацій, починаючи від класичних концепцій саморегулювання ринку до більш сучасних теорій, які враховують складність фінансових систем, роль держави, а також психологічні й поведінкові фактори. Пропонуємо розглянути таблицю 1.2, щоб детальніше дослідити питання еволюції наукових підходів до вивчення фінансових криз.

Таблиця 1.2 - Наукові підходи до вивчення фінансових криз.

Етапи еволюції	Представники
Класична економіка (XVIII – XIX ст.)	Адам Сміт, Девід Рікардо, Джон Стюарт Мілл
Неокласична економіка (кінець XIX – початок XX ст.)	Артур Сесіл Пігу, Альфред Маршалл
Кейнсіанство (1930-ті – 1970-ті рр.)	Джон Мейнард Кейнс
Монетаризм (1970-ті – 1980-ті рр.)	Мілтон Фрідман
Теорії фінансової нестабільності (1980-ті – 2000-ні рр.)	Хайман Мінські
Макропруденційна політика (2000-ні - дотепер)	-

Джерело: складено автором на основі [22- 29].

Класична економіка — це напрям економічної думки, що сформувався наприкінці XVIII століття, започаткований працями Адама Сміта і розвинений у теоретичних концепціях Девіда Рікардо та Джона Стюарта Мілля. Ідеї цієї школи домінували в економічній науці Великобританії до приблизно 1870 року. Класична теорія акцентувала увагу на важливості економічного зростання та свободи, відстоюючи принципи обмеженого втручання держави в господарські процеси та сприяння вільній ринковій конкуренції [22].

У своїй фундаментальній праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» Адам Сміт торкався проблематики фінансових криз, характеризуючи їх як своєрідні «перегрів» економіки. Він розглядав ці явища як наслідок спекулятивної поведінки учасників ринку, що порушує природну рівновагу господарської системи [23, с.14]. Як приклад негативних наслідків спекулятивної діяльності, А. Сміт наводив ситуацію, коли банки намагалися привабити інвесторів до купівлі облігацій, пропонуючи надмірно високі відсоткові ставки. Така практика, на його думку, врешті-решт призводить до вичерпання банківського капіталу та фінансової нестабільності.

Погляди Адама Сміта були підтримані Девідом Рікардо, однак останній не визнавав можливості загальної кризи перевиробництва або недоспоживання. Рікардо наполягав на тому, що надмірне виробництво може виникати лише в окремих секторах, але не охоплювати всю економіку одночасно. Загалом, представники класичної школи економіки сприймали економічні кризи як виняткові явища, що розглядались як тимчасові порушення ринкової рівноваги, спричинені впливом зовнішніх чинників [23, с.14].

Неокласична економіка, розглядає ринок як саморегульовану економічну систему, здатну самостійно встановити необхідну рівновагу між сукупним попитом та сукупною пропозицією. Засновниками теорії є А. Маршалл і А. Пігу. Представники даної школи не приділяли особливої уваги до вивчення фінансових криз, вони передбачали, що ринок завжди повертатиметься до стану рівноваги [24].

Кейнсіанська економічна теорія сформувалась на основі ідей Джона Мейнарда Кейнса, викладених у його праці «Загальна теорія зайнятості, процента і

грошей» (1935–1936 рр.), а також у низці інших досліджень, що заклали теоретичні засади державної політики, орієнтованої на досягнення повної зайнятості. На відміну від класичної школи, Кейнс зосереджував увагу не на мікроекономічній рівновазі окремих підприємств чи розподілі ресурсів, а на макроекономічних показниках — таких як загальний рівень національного доходу та зайнятості. Головним елементом кейнсіанської теорії є аналіз чинників, що визначають ефективний попит [25, 26].

У своїй праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» Джон Мейнард Кейнс обґрунтував теоретичні засади державної участі у сфері працевлаштування як спосіб подолання масового безробіття. Головною ідеєю кейнсіанства є визнання того, що ринки не є абсолютно досконалими, а тому потребують регуляторного впливу з боку держави. Після глибокої економічної кризи, відомої як Велика депресія 1929–1939 рр., стало очевидним, що ринкова економіка не завжди здатна самостійно відновити стабільність. Саме кейнсіанська теорія вперше наголосила на вагомій ролі фінансових інструментів як засобу реагування кризовим явищам [25, 26].

Монетаризм — це напрямок в економічній теорії, який зосереджує свою увагу на визначальній ролі грошової пропозиції в короткостроковому регулюванні економіки з боку попиту. Відповідно до цієї концепції, кількість грошей в обігу безпосередньо впливає на рівень економічної активності. Найбільшого поширення монетаристський підхід набув у 1970-х та на початку 1980-х років.

Головним представником монетаризму є американський економіст Мілтон Фрідман. Він вважав, що основним завданням уряду має бути забезпечення макроекономічної стабільності виключно через регулювання темпів приросту грошової маси.

Таким чином, монетаризм стверджував, що стабільне і помірне зростання грошової пропозиції здатне забезпечити сталий економічний розвиток з мінімальними інфляційними ризиками. Монетаристи також наголошували, що значні економічні кризи часто є наслідком помилкової грошово-кредитної

політики, зокрема надмірної емісії, що може призвести до дестабілізації фінансової системи [27].

Наступним етапом розвитку економічної думки стало посткейнсіанство, одним із ключових представників якого був Хайман Мінські. Він сформулював гіпотезу фінансової нестабільності, в якій узагальнив основні принципи функціонування економіки в умовах змінної стабільності. Перша теорема гіпотези фінансової нестабільності полягає в тому, що економіка має режими фінансування, за яких вона стабільна, і режими фінансування, за яких вона нестабільна. Друга теза стверджує, що в періоди тривалого економічного зростання відбувається поступовий перехід від стабільних фінансових структур до таких, що сприяють накопиченню ризиків та зростанню вразливості економіки. Таким чином, гіпотеза фінансової нестабільності підкреслює, що навіть на фоні стабільності та процвітання, за умов циклічного характеру економіки та функціонування капіталістичних фінансових інститутів, існує висока ймовірність виникнення кризи. Також, згідно з гіпотезою Мінські під час економічного зростання підвищується рівень надмірного кредитування, що є приводом для фінансових криз [28].

Завдяки послідовному дослідженню історії фінансових криз, виник сучасний підхід до їх вивчення, який має назву «макропруденційна політика». Макропруденційна політика спрямована на запобігання виникненню системних ризиків у фінансовій сфері та їх накопиченню, а також на недопущення збоїв у стабільному функціонуванні фінансових інститутів. Основною метою даної політики є підтримання загальної стійкості фінансової системи [29].

Застосування макропруденційної політики вперше розпочалося в центральних банках Гонконгу ще у 1990-тих роках, а з початку 2000-х її почали впроваджувати й фінансові регулятори Південної Кореї та Сінгапуру. Після світової фінансової кризи 2008–2009 років інтерес до цього напрямку регулювання суттєво зріс, у центральних банках багатьох країн були створені спеціалізовані структурні підрозділи, що відповідали за нагляд за фінансовим сектором та виконували функції макропруденційного аналізу й регулювання [29].

Відповідно до рекомендацій Європейської ради з питань системних ризиків (ESRB), стратегічні завдання макропруденційної політики реалізуються шляхом досягнення конкретних тактичних цілей [29]. Пропонуємо розглянути низку цілей макропруденційної політики за допомогою Рисунок 1.1.

Рисунок 1.1 - Цілі макропруденційної політики.

Джерело: складено автором на основі [29, с. 6].

Отже, для досягнення своєї основної мети, а саме фінансової стабільності, у макропруденційній політиці допомагаються проміжні цілі. Вони спрямовані на обмеження системних ризиків, зниження надмірного кредитного зростання, зміцнення стійкості фінансових установ та забезпечення ефективного функціонування ринкової інфраструктури. [29].

Підбиваючи підсумки, фінансові кризи- це різноманітне поняття, яке характеризується завдяки багатьом критеріям. В історичному просторі, фінансові кризи розглядались за допомогою багатьох теорій та наукових думок, саме завдяки сукупності різних теорій було розроблено сучасні підходи до вивчення цього поняття.

1.2 Макроекономічні показники та індикатори світових фінансових криз

Макроекономічні індикатори та показники є основними інструментами для дослідження та контролю економічного стану країн. За допомогою цих показників здійснюється оцінка фінансового ринку та стану економіки в цілому, вони допомагають ранньому попередженню світових фінансових криз та відіграють значну роль у світовій економіці. Для кожного типу фінансових криз існують власні показники їх визначення [1]. Пропонуємо розглянути таблицю 1.3, в якій наведено основні макроекономічні показники для кожного типу фінансової кризи.

Таблиця 1.3 - Макроекономічні показники фінансових криз.

Тип фінансової кризи	Макроекономічні показники	
	Особисті	Гуртові
Банківські кризи	Частка проблемних кредитів, Індекс споживчих цін, Питома вага короткотермінових зобов'язань, Рівень процентних ставок, Рівень відпливу капіталу з національної економіки.	Індекс інфляції, Динаміка реального ВВП, Рівень безробіття, Сальдо платіжного балансу.
Боргові кризи	Відношення боргу до ВВП	
Фондові кризи	Коливання фондових індексів	
Валютні кризи	Динаміка валютного курсу, Співвідношення кредитів до ВВП, Рівень зовнішнього боргу.	

Джерело складено автором на основі [1, 30, 31, с. 47, 32].

Отже, основними макроекономічними показниками для банківських криз є частка проблемних кредитів, індекс споживчих цін, питома вага

короткотермінових зобов'язань, рівень процентних ставок та рівень впливу капіталу з національної економіки. Серед них особливе значення має показник частки проблемних кредитів (NPL), який відображає частину кредитного портфеля банків, за якими позичальники не здійснюють платежів понад 90 днів або взагалі не можуть виконати свої зобов'язання [33].

У міжнародній практиці вважається, що відсоток проблемних кредитів досліджуваної країни, не має перевищувати 10%. Безпечним рівнем вважається, коли даний показник становить до 5% від загального кредитного портфелю. Помірним ризиком є знаходження показника в проміжку між 5-10%, таке значення показника зазвичай характерно для посткризових ситуацій [34].

Індекс споживчих цін (CPI) -це індекс, який вимірює швидкість, з якою ціни на споживчі товари, тобто товари, що купує населення для невиробничого споживання та послуги змінюються від одного періоду до іншого. Звичайний метод розрахунку полягає в тому, щоб взяти середнє значення змін цін за певний період часу на різні товари [35].

Сукупна ціна набору товарів та послуг у базисному періоді приймається за 100, а подальші зміни цін у наступних періодах визначаються як відсоткове відхилення від цієї базової величини. Наприклад, якщо ціна споживчого набору зросла на 1,9% порівняно з базисним періодом, це свідчить про те, що індекс споживчих цін становить 101,9 [36].

Короткострокові зобов'язання – це позики, оборотні векселі, строкові гарантії або орендні угоди тривалістю 12 місяців або менше, незалежно від того, чи продовжуються вони після фінансового року. Питома вага короткотермінових зобов'язань держави визначає частку короткострокових боргових зобов'язань у загальній структурі державного боргу і розраховується як короткотермінові зобов'язання поділені на загальний державний борг та помножені на 100%. Згідно з даними євростату за 2023 рік питома вага короткострокових зобов'язань країн Європейського союзу не перевищує 20% (Португалія -19,5 %, Фінляндія – 13 %, Італія- 12,5%) [37, 38]. Таким чином, низькою часткою питомої ваги короткотермінових зобов'язань, що вказує на стабільну боргову політику, можна

рахувати значення від 0% до 20%, а високою часткою, яке свідчить про зростання боргового навантаження, будемо вважати показники від 20% і вище.

Процентна ставка – це ставка, за якою позичальник сплачує відсотки за користування грошима, які він позичає від позикодавця. Зміни рівнів процентних ставок сигналізують про стан економіки. Процентна ставка має бути позитивною, тобто перевищувати рівень інфляції, щоб стимулювати інвестиції. Нормальний рівень реальної процентної ставки, наприклад, центральним банком Норвегії оцінюється в інтервалі 2-3 відсотки. При цільовому рівні інфляції 2,5 відсотка інтервал для нормальної номінальної відсоткової ставки становить 4,5-5,5 відсотка [39].

Рівень відпливу капіталу -це показник, що відображає обсяг фінансових ресурсів, які виводяться з національного на іноземні ринки. У науковій статті про особливості втечі капіталу в транзитних економіках О. Є. Бублик розглядає три форми відпливу капіталу: вивіз, втеча та експорт капіталу. Вивезення капіталу передбачає переміщення фінансових активів, сформованих на внутрішньому ринку держави, до інших країн з метою зниження ризиків, пов'язаних із власністю, а також для подальшої легалізації цих коштів. У свою чергу, втеча капіталу характеризується як раптовий та імпульсивний відтік фінансових ресурсів з ринків, що вважаються ризикованими. Такий рух капіталу може здійснюватися як у правовому полі, так і з порушенням законодавства. Експорт капіталу є цілком легальним механізмом інвестування резидентами у зарубіжні економіки в межах стандартної підприємницької діяльності [40, с. 3-4].

Таким чином, вплив капіталу може носити як позитивний характер для національної економіки, так і негативний. Експорт капіталу, тобто легальний його вплив потрібно підтримувати, а негативну частину слід обмежувати [40, с. 3-4].

Основним макроекономічним показником для боргової кризи є відношення боргу країни до внутрішнього валового продукту (ВВП). Показник співвідношення державного боргу до валового внутрішнього продукту (ВВП) визначається на основі стандартів, розроблених Європейським Союзом, згідно з якими граничне значення цього індикатора не повинно перевищувати 60%. Подібні

нормативні обмеження встановлюються й іншими регіональними об'єднаннями. Зокрема, Західноафриканські валютні союзи та Андське співтовариство визначають прийнятний рівень державного боргу на рівні 60–70% від ВВП [30].

Основним макроекономічним показником для фондової кризи є коливання фондових індексів. Фондові індекси - це складові показники, що відображають зміну цінової динаміки певного набору цінних паперів. Абсолютні значення індексів не несуть важливого значення, головне значення мають коливання даного індексу протягом певного проміжку часу. Коливання фондових індексів дозволяє визначити напрямок руху ринку [41].

Основними макроекономічними показниками для валютних криз є динаміка валютного курсу, співвідношення кредитів до ВВП та рівень зовнішнього боргу. Динаміка валютного курсу - це зміна вартості валюти однієї країни відносно валюти іншої країни протягом певного періоду часу. Згідно з класифікацією, запропонованою Міжнародним валютним фондом, валютні режими поділяються на три основні типи: фіксований, гнучкий та плаваючий. У світовій економічній практиці найбільш розповсюдженими є фіксований і плаваючий режими. При плаваючому режимі обмінний курс формується під впливом ринкових чинників, тоді як фіксований режим передбачає встановлення сталого співвідношення між національною валютою та іншою валютою або валютним кошиком [42].

За даними Євростату в період з 2023-2024 року обмінний курс щодо євро угорського форинта становив 3,5%, датської крони - 0,1 %, чеської крони – 4,65 %, української гривні-9,9 %, японського єна – 7,8 %, а румунського лея - 0,5 % [43]. Отже, доцільно буде вважати, що допустимим значенням динаміки валютного курсу для країн з плаваючим курсом валют, який не свідчить про кризові явища є значення від 0 % до 10 %.

Показник співвідношення кредитів до внутрішнього валового продукту (ВВП) відображає частку сукупного обсягу кредитів, виданих банківською системою, у відсотках до валового внутрішнього продукту (ВВП). Згідно з критерієм конвергенції євро даний показник не має перевищувати 60 % [44].

Згідно статистичним даним світового банку показник співвідношення кредитів до ВВП у 2023 році Хорватії складає – 47,1 %, Болгарії 45,2 %, Чехії – 48,0%, Угорщини- 33,0 % та Італії – 63,5 %. Загалом країни єврозони мають помірне значення даного показника, що свідчить про стабільний ринок кредитування, тоді як в Сполучених штатах Америки цей показник у 2023 році сягає 192,0 % через розвинений ринок іпотеки та корпоративних кредитів [45].

Рівень зовнішнього боргу- це загальна заборгованість держави іншим державам кредиторам, міжнародними фінансовими інституціям та організаціями. Формування державного боргу відбувається внаслідок здійснення зовнішніх запозичень, укладання відповідних кредитних угод, а також у процесі пролонгації або реструктуризації зобов'язань, накопичених у попередні періоди [46].

Відповідно до підходів, які застосовує Всесвітній банк, оцінювання рівня зовнішнього боргу країни визначається за допомогою певної низки основних показників. Найбільш ефективним серед них вважається співвідношення загального обсягу зовнішньої заборгованості до валового внутрішнього продукту, що слугує показником спроможності держави виконувати свої боргові зобов'язання. Якщо цей коефіцієнт перевищує 50%, ситуація розцінюється як потенційно небезпечна для економічної стабільності [47, с.19].

До гуртових макроекономічних показників попередження фінансових криз відносяться індекс інфляції, динаміка реального ВВП відношення зовнішнього боргу до ВВП, рівень безробіття та сальдо платіжного балансу. Індекс інфляції відображає відсоткову зміну загального рівня цін за певний період порівняно з попереднім аналогічним періодом і є важливим індикатором макроекономічної стабільності [48].

Індекс інфляції розраховується за допомогою формули:
$$((\text{Індекс цін у новому році} - \text{Індекс цін попереднього року}) / \text{Індекс цін попереднього року}) * 100\%$$
 [49]. Визначення цільового рівня інфляції має вирішальне значення для формування грошово-кредитної політики. Більшість світових банків, наприклад, федеральна резервна система Сполучених Штатів Америки та центральний банк Англії орієнтуються на значення рівня інфляції в

2,0 %, адже саме таке значення даного показника стимулює економічне зростання та запобігає дефляції [50, 51].

Динаміка реального валового внутрішнього продукту (ВВП) – це зміна обсягу вироблених товарів і послуг у країні з урахуванням інфляції. Темпи зростання реального валового внутрішнього продукту (ВВП) часто розглядаються як головний індикатор загального економічного стану країни. У загальному розумінні зростання реального ВВП свідчить про позитивну динаміку економіки. Даний показник має прямий вплив на рівень зайнятості, зазвичай зі зростанням реального ВВП підвищується і рівень працевлаштованості населення. Проте, в окремих випадках, навіть при зростанні ВВП, темпи зростання можуть бути недостатньо швидкими для забезпечення робочими місцями усіх, хто шукає роботу [52].

Рівень безробіття – це економічний показник, який відображає частку безробітних у загальній чисельності робочої сили. Даний індикатор є одним із основних, оскільки зазвичай відображає загальну ситуацію на ринку праці. Зокрема, дослідження динаміки рівня безробіття упродовж певного періоду дозволяє зробити висновки щодо тенденцій покращення або погіршення стану зайнятості [53]. Рівень безробіття розраховується за такою формулою: $\text{Загальна кількість безробітних} / \text{Загальна кількість робочої сили} \times 100$ [54].

Згідно з даними світового банку, рівень безробіття в розвинених країнах у 2023 році в середньому знаходився в межах від 3% до 7 % (Німеччина- 3,1%, США- 3,6%, Велика Британія- 4%, Канада- 5,4%, Франція- 7,3%), тоді як в країнах, що розвиваються в межах від 11% до 18% (Йорданія – 18%, Грузія- 11,5%, Чорногорія- 14,6%%, Туніс- 15%) [55].

Сальдо платіжного балансу відображає результат зовнішньоекономічних операцій країни за певний часовий проміжок і розраховується як сума сальдо поточного рахунку та сальдо балансу руху капіталу. Позитивне сальдо платіжного балансу свідчить про накопичення заборгованості країни перед зовнішнім світом і, як правило, сприяє зростанню курсу національної валюти. Натомість дефіцитне сальдо платіжного балансу чинить тиск на валютні резерви держави та посилює

інфляційні процеси в економіці. Таким чином, оптимальним вважається нульове значення сальдо платіжного балансу [47, с.19], [56, с.12].

Таким чином, для різного типу фінансових криз існує певний перелік макроекономічних показників, які допомагають більш детально їх охарактеризувати. Поняття індикаторів та макроекономічних показників криз тісно пов'язані між собою, адже значення та коливання макроекономічних показників виступає індикатором, за допомогою якого стає можливим раннє виявлення та попередження світових фінансових криз.

1.3 Методичні підходи до оцінки впливу та прогнозування фінансових криз

Методичні підходи до вивчення фінансових криз є вкрай важливими, адже вони надають обґрунтований аналіз криз, дозволяють їх досліджувати, прогнозувати та розробляти стратегії подолання. Однією з основних статистичних моделей, що математично описує загальний економічний тренд в країні, є модель рівноваги IS-LM. Вона поєднує дві основні криві: IS (інвестиції заощадження) та LM (ліквідність-гроші), які визначають рівновагу в економіці [57]. На рисунку 1.2, можна побачити загальний вигляд моделі рівноваги IS-LM.

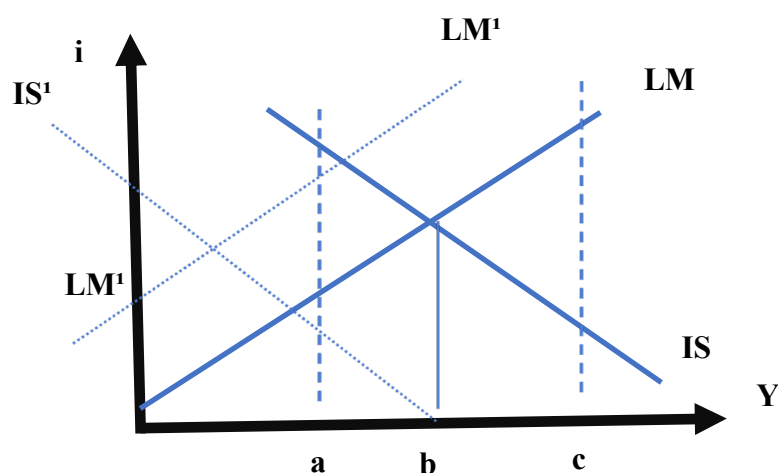

Рисунок 1.2 Модель рівноваги IS-LM.

Джерело: складено автором на основі: [57, с.239].

Сукупністю парних значень процентних ставок (i) та рівня національного доходу (Y), при яких попит на гроші дорівнює їх пропозиції утворює криву грошей LM. Крива LM має позитивний нахил, оскільки зростання доходу підвищує попит на гроші, що вимагає підвищення процентних ставок для підтримання рівноваги на ринку грошей. Пряма LM характеризується як можливі стани фінансової рівноваги, саме за допомогою кривої LM можна ілюструвати наслідки монетарної політики. Зміна загального рівня цін веде до зміни реальної величини грошової пропозиції та відповідного зміщення лінії LM, якщо крива зміщується праворуч, то це свідчить про збільшення пропозиції, якщо крива зміщується ліворуч, то це є ознакою її зменшення [58].

Крива IS являє собою сукупність комбінація процентних ставок (i) та рівня національного доходу (Y), при яких сукупні інвестиції дорівнюють заощадженням. Пряма IS характеризується як множина всіх можливих станів економіки по інвестиціям та заощадженням в залежності від рівня доходів (Y) та норми відсотку (i). Вона має негативний нахил, оскільки зниження процентних ставок стимулює інвестиції, що, у свою чергу, збільшує національний дохід. За допомогою моделі IS можна ілюструвати наслідки фіскальної політики [57, с.239], [58].

Точка b на малюнку 1.5 показує рівень доходів (Y) та процентних ставок (i), під час якого криві IS та LM знаходяться у стані початкової рівноваги, а точки a та c характеризують нову рівновагу після скорочення грошової маси чи підвищення процентної ставки, якщо крива LM зміщується вправо або після розширення грошової маси або зниження процентної ставки, якщо крива LM зміщується вліво.

Отже, аналіз на основі моделі IS – LM допомагає прогнозуванню зміни рівня національного доходу (Y) та процентної ставки (i), якщо буде прийнято рішення про певні зміни у фіскальній та монетарній політиці. Також дана модель дає змогу обґрунтувати необхідність узгодження фіскальних і монетарних заходів та оцінити їх ефективність на економіку [59, с. 160].

Однією з сучасних та комплексних методологій макроекономічного аналізу є модель DSGE (Dynamic Stochastic General Equilibrium), яка охоплює широкий

спектр теоретичних підходів, зокрема неокласичні та неокейнсіанські моделі. Застосування DSGE-моделей для прогнозування макроекономічних показників продемонструвало їх високу ефективність і конкурентоспроможність у порівнянні з альтернативними економетричними та напівструктурними підходами [60].

Один із перших етапів побудови моделі DSGE полягає в визначенні структури взаємозв'язків між різними економічними процесами. Зазвичай модель подається у графічній формі, що дає змогу візуально відобразити структуру взаємозв'язків між окремими економічними категоріями та процесами, забезпечуючи глибше розуміння їхньої взаємодії. Приклад побудови такої структури можна побачити на рисунку 1.3.

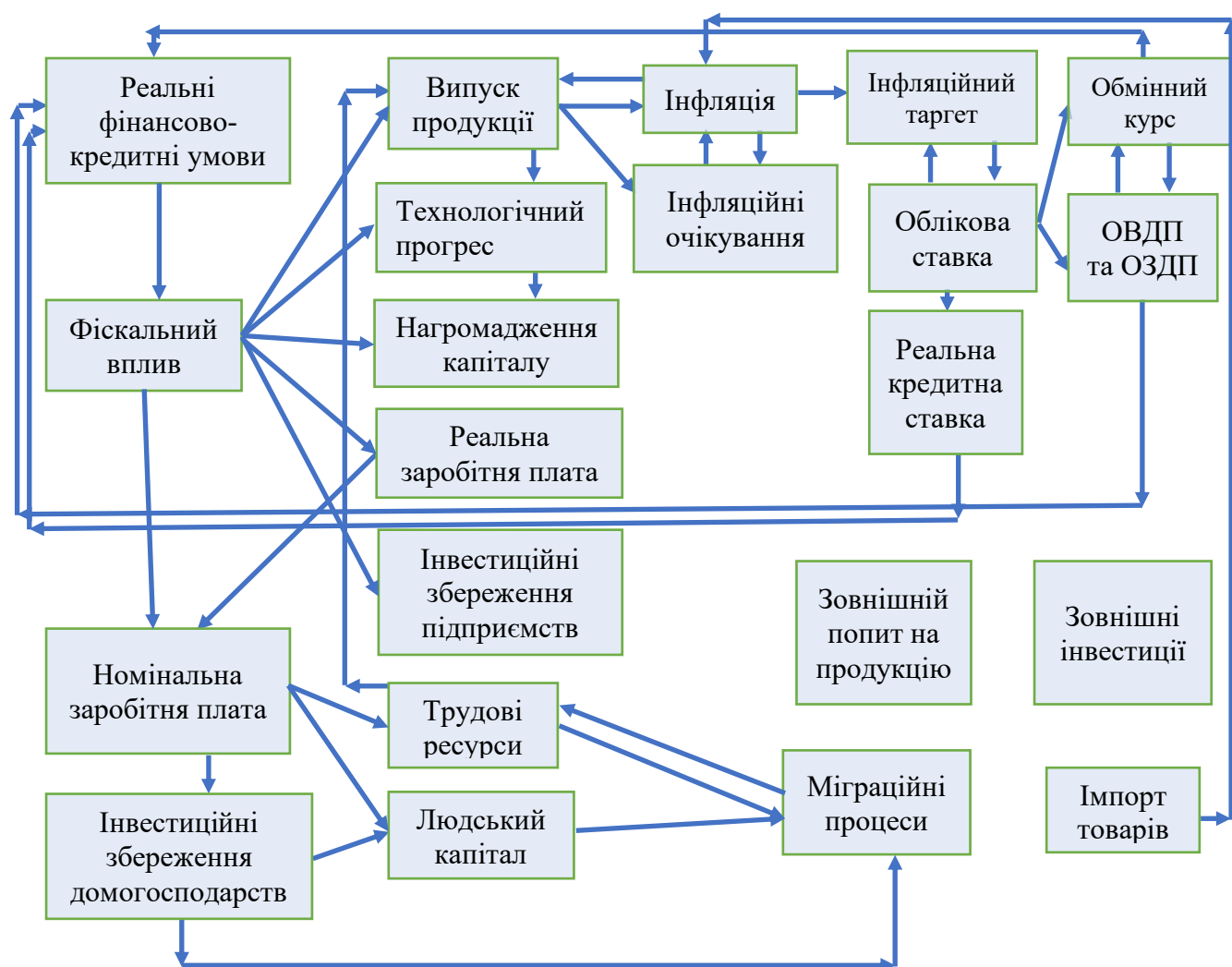

Рисунок 1.3 Структура взаємозв'язки економічних категорій в DSGE моделі.

Джерело: складено автором на основі [61, с. 94].

Отже, кожна економічна категорія формує власну систему взаємозв'язків з іншими елементами економіки, що відображає складну та багаторівневу природу економічних процесів. Подібна структура взаємодій відповідає системі одночасних рівнянь, на якій базується DSGE-модель [61, с. 95].

Наступним кроком є представлення взаємозв'язків у вигляді математичних виразів. Ця стадія має головне значення як для коректного відображення характеру економічних зв'язків, так і для точного математичного формулювання рівнянь у межах DSGE-моделі [61, с. 95].

У моделях динамічної стохастичної загальної рівноваги (DSGE) взаємозв'язки між змінними характеризуються системою рівнянь, які відображають поведінку економічних агентів та взаємодію між ними. Важливим описовим рівнянням моделі DSGE є рівняння виробництва товарів та послуг в економіці. Рівняння виробництва на базі моделі Менк'ю-Ромера-Вейла має такий вигляд :

$$Y_t = K_t^\alpha H_t^\beta (A_t * L_t)^{1-\alpha-\beta} \quad (1.1),$$

де K_t — об'єм капіталу;

α — коефіцієнт еластичності випуску від капіталу;

H_t — рівень людського капіталу;

β — коефіцієнт еластичності випуску від людського ресурсу;

A_t — рівень технологічного прогресу;

L_t — кількість задіяних людських ресурсів [61, с. 95].

З метою отримання логлінеаризованої функції виробництва, застосовуємо дію потенціювання обох частин виразу:

$$\ln(Y_t) = \alpha \ln(K_t) + \beta \ln(H_t) + (1 - \alpha - \beta)(\ln(A_t) + \ln(L_t)) \quad (1.1a).$$

Наступним кроком є визначення функції інвестицій, яка має залежність від граничної схильності до заощадження та ступеня інвестиційної привабливості [61, с. 95]. Гранична схильність до заощадження відображає рівень накопичення фінансових ресурсів резидентами досліджуваної країни. В економічній системі рівновага між попитом і пропозицією забезпечує формування доходу, який в процесі розподілу та перерозподілу між різними суб'єктами економічних відносин

отримують всі суб'єкти взаємодії. Рівнянням для даних залежностей має наступний вигляд:

$$I_t = (\alpha Y_t)^\beta + (I_t^{nr})^{(1-\gamma)} \quad (1.2),$$

де I_t — обсяг інвестицій;

α — гранична схильність до заощадження;

β — гранична схильність до інвестування;

γ — коефіцієнт виведення інвестицій; I_t^{nr} — обсяг іноземних інвестицій [61, с. 95].

Логлінеаризований вигляд рівняння у вигляді функції:

$$\ln(I_t) = \beta \ln(\alpha Y_t) + (1 - \gamma) \ln(I_t^{nr}) \quad (1.2a).$$

Людський ресурс, також, є невід'ємною частиною секторів домогосподарств та суб'єктів господарювання, він характеризується показниками рівня розвитку людських ресурсів та обсягом залучених трудових ресурсів. На початку потрібно визначити функцію обсягу залучених трудових ресурсів, що залежить від реального приросту капіталу в економіці, попереднього свого значення та міграції трудових ресурсів:

$$L_t = \frac{K_t}{K_{t-1}} L_{t-1} - \beta L_{t-1} \quad (1.3),$$

де L_t — обсяг зайнятих трудових ресурсів;

$\frac{K_t}{K_{t-1}}$ — приріст чи відтік капіталу;

β — коефіцієнт міграції [61, с. 95].

Рівень розвитку трудових ресурсів, також має залежність від свого попереднього значення, конкурентоспроможності людських ресурсів та загальним освітнім потенціалом населення, його вираженням є:

$$H_t = (1 - \alpha)H_{t-1} + H_{t-1}^\beta + Comp_t^\beta \quad (1.4),$$

де H_t — рівень людського капіталу;

α — коефіцієнт втрати людського капіталу;

β — еластичність по зміні рівня освіти;

$Comp_t$ — рівень конкуренції трудових ресурсів [61, с. 95].

Найпростішою економічною категорією для розрахунку є рівень технологічного розвитку, що складається з показників інноваційної активності та рівня технологічного укладу:

$$A = Innov_t + T_t \quad (1.5),$$

де $Innov_t$ — рівень інноваційності економіки;

T_t — ступінь технологічного укладу [61, с. 95].

Сукупність даних рівнянь є характеристикою сектору домогосподарств та підприємницького сектору, показує їх міжнародну взаємодію. Вони дозволяють дослідити вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на формування макроекономічної рівноваги, враховуючи динаміку людського капіталу, технологічного розвитку та інвестиційної активності [61, с. 95].

Таким чином, методичні підходи до вивчення фінансових криз відіграють вкрай важливу роль в дослідженні в дослідженні фінансових криз. Модель рівноваги IS-LM є корисною для проведення короткострокового аналізу впливу політик, а модель DSGE є складним та потужним інструментом аналізу для прогнозування фінансових криз, але дана модель потребує складної калібровки та емпіричної перевірки.

Підбиваючи підсумки першого розділу дипломної роботи, ми бачимо, що світові фінансові кризи є складним явищем, що вимагає комплексного підходу до вивчення. Завдяки історичному розвитку економічної думки та різноманіттю наукових теорій сформувалися сучасні методи аналізу кризових процесів. Макроекономічні показники, як індикатори криз, дозволяють не лише оцінювати поточний стан економіки, а й здійснювати прогнозування майбутніх загроз.

Розділ 2. МАКРОЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ФІНАНСОВИМ КРИЗАМ

2.1 Ретроспективний аналіз найбільших фінансових криз XX-XXI століття.

Фінансові кризи є значною та систематичною проблемою для економік різних країн світу, вони несуть руйнівний характер для фінансових систем та економічної рівноваги. Протягом багатьох років здійснюються різноманітні дослідження щодо наслідків, причин та можливостей подолання фінансових криз.

У межах дослідження шляхом ретроспективного аналізу було розглянуто шість наймасштабніших фінансових криз XX–XXI століття, які наведено у таблиці 2.1, що стали монументальною та невід’ємною частиною світової економічної історії.

Таблиця 2.1 - Найбільші фінансові кризи XX-XXI століття .

Назва кризи	Тривалість	Причини виникнення	Наслідки кризи
Велика депресія	1929-1939 рр.	Нерівномірний розподіл багатства, біржовий крах	Масове безробіття, банкрутство банків, падіння виробництва, зростання соціальної напруги

Продовження таблиці 2.1

Нафтова криза	1973-1975 рр.	Ембарго ОПЕК на постачання нафти	Зростання цін на нафту, інфляція, структурні кризи, крах золотовалютного стандарту
Азіатська фінансова кризи	1997 р.	Девальвація національних валют регіону, високий рівень дефіциту платіжного балансу.	Зниження темпів зростання виробництва країн Південно-Східного регіону
Світова фінансова криза	2007-2009 рр.	Ризиковане кредитування, обвал фінансових ринків	Банкрутство банків, безробіття, глобальна рецесія
Криза Covid-19	2020-2021 рр.	Пандемія COVID-19	Проблеми постачання, безробіття, зниження темпів економічного зростання
Світова енергетична криза	2022 р.-дотепер	Війна в Україні, санкції проти Росії, скорочення постачання газу та нафти	Зростання цін на енергоносії, інфляція, перехід до альтернативних джерел енергії

Джерело: складено автором на основі [62, 63, 64].

Велика депресія (1929–1939 рр.) стала найглибшою і найтривалішою економічною кризою в історії індустріально розвинених країн Заходу. Не дивлячись на те, що початок кризи був зафіксований у США, її вплив охопив майже весь світ, зокрема через золотий стандарт, призвівши до стрімкого скорочення виробництва, масового безробіття та масштабної дефляції в більшості країн світу. Наслідки кризи стали поштовхом до суттєвих змін у макроекономічній політиці, структурі економічних інститутів та розвитку нових теоретичних підходів до регулювання економіки [65].

Основною причиною кризи стало послідовне зниження сукупного попиту, що виявлялося в скороченні споживчих витрат, інвестицій та виробництва. Початкове падіння виробничої активності у США у 1929 році пов'язують із жорсткою монетарною політикою Федеральної резервної системи, спрямованою на стримування спекуляцій на фондовому ринку. Підвищення облікових ставок у 1928–1929 роках обмежило доступ до кредитів, що особливо відчували житлове будівництво та автомобільна галузь [65].

Першим серйозним потрясінням під час Великої депресії став обвал фондового ринку восени 1929 року. Після ряду незначних негативних подій почалося падіння цін на акції, яке переросло в паніку на “Чорний четвер” 24 жовтня. Через маржинальні позики багато інвесторів були змушені продавати акції, що посилювало обвал ринку [65].

Обвал на фондовому ринку спричинив зниження споживчої активності та обсягу інвестицій, посиливши економічну невизначеність. Реакцією населення стало суттєве скорочення витрат, що призвело до різкого падіння обсягів виробництва та зростання безробіття. Не дивлячись на те, що Велика депресія та крах фондового ринку є різними подіями, саме біржова криза стала однією з головних причин виникнення масштабного економічного спаду [65].

Падіння економіки Сполучених Штатів Америки спричинило приплив золота з інших країн, оскільки дефляція зробила американські товари вигіднішими для експорту. Через зниження попиту американців на імпорту, інші держави стикнулися з відтоком золота. Світові центральні банки, щоб зберегти золотий

стандарт підвищували ставки, що призвело до глобального монетарного скорочення та економічного спаду, подібного до американського [65].

Криза також мала серйозні наслідки для банківських систем Європи, у травні 1931 року платіжна неспроможність банку Creditanstalt, одного з провідних фінансових інститутів Австрії, спричинила хвилю банківських криз, що поширилися на значну частину Європи. Під впливом цієї події Велика Британія була змушена відмовитися від дотримання золотого стандарту. Згідно з даними Британської енциклопедії, найбільш відчутні наслідки фінансової нестабільності відчули такі країни, як Австрія, Німеччина та Угорщина, де кризи призвели до масових банкрутств банків та значних економічних потрясінь [65].

Нафтова криза 1973–1975 років була зумовлена тимчасовим припиненням експорту нафти з країн Близького Сходу до таких держав, як Сполучені Штати, Нідерланди, Португалія, Родезія та Південно-Африканська Республіка. Це рішення було прийняте арабськими країнами–експортерами нафти в жовтні 1973 року як відповідь на підтримку Ізраїлю цими державами у ході Війни Судного дня, а також як реакція на девальвацію долара США, що зменшувала доходи країн ОПЕК від експорту. Запроваджене ембарго стало одним із чинників, що різко прискорило загальносвітове економічне уповільнення, спричинивши одночасне зростання інфляції в країнах з ринковою економікою [66, 67].

Арабське нафтове ембарго стало першою великою кризою в сфері енергетичних ресурсів, що супроводжувалося перебоями в постачанні нафти та стрімким зростанням цін, що викликало глобальну енергетичну нестабільність. Наслідки ембарго змусили Сполучені Штати та провідні країни Західної Європи переосмислити рівень своєї залежності від нафти, що імпортувалася з Близького Сходу [66].

Унаслідок запровадження нафтового ембарго до 1974 року ціна бареля нафти зросла у чотири рази. Зростання стало поштовхом до першої після Другої світової війни паливної кризи у США, що проявлялась у дефіциті бензину та різкому підвищенні цін. У відповідь американський уряд запровадив систему

нормування пального та ввів обмеження на дозволenu швидкість на дорогах з метою зменшення його споживання [66].

Зростання цін на нафту сприяло загальному підвищенню вартості життя, що, у свою чергу, призвело до підвищення цін на більшість споживчих товарів і послуг. Наприклад, згідно з даними Х. Айронс, у США індекс споживчих цін зріс на 11% у 1974 році. Підвищення вартості на енергоресурси спричинило економічний спад у багатьох країнах світу, оскільки зростання енерговитрат негативно позначилося як на виробництві, так і на споживчій активності. У 1974 році валовий внутрішній продукт Сполучених Штатів знизився на 3,2%. Високі ціни на енергію стали поштовхом до скорочення промислового виробництва, що призвело до масових звільнень. У Великій Британії рівень безробіття досяг 5,3% у 1975 році, що стало одним із найбільш відчутних наслідків кризи для ринку праці [68].

Криза змусила провідні країни світу переглянути свою енергетичну політику та зосередити увагу на зменшенні залежності від імпортої нафти з країн Близького Сходу. Таким чином, нафтова криза 1973–1975 років стала ключовою віхою в історії глобальної енергетичної безпеки та фактором, що значною мірою змінив структуру світової економіки.

Азіатська фінансова криза 1997–1998 років розпочалася в Таїланді та швидко перекинулася на економіки інших країн регіону. Основною причиною кризи стало скасування фіксованого курсу тайського бата щодо долара США, що спричинило різке знецінення національної валюти та масовий відтік капіталу. Сукупні втрати капіталу в найбільш уражених країнах, згідно з даними Британської енциклопедії, перевищили 100 мільярдів доларів лише за перший рік кризи. Завдяки своїй масштабності та швидкості поширення, криза набула глобального характеру, вплинувши на економіки таких країн як Росії та Бразилії [18].

Однією з причин виникнення кризи стало встановлення фіксованого валютного курсу або надання урядом гарантій щодо майбутньої конвертації національної валюти за незмінним курсом. Таким чином держава фактично знімала з економічних суб'єктів ризик девальвації, що сприяло залученню іноземного

капіталу. У таких умовах кредитори та позичальники недооцінювали валютні ризики.

Прив'язка до фіксованого курсу заважала адаптації до зростання реального курсу національної валюти, що негативно впливало на зовнішню торгівлю та призводило до зростання боргових зобов'язань в іноземній валюті. Надання державних гарантій такого типу призводило до поступового накопичення дисбалансів між валютними активами та зобов'язаннями у банківській системі.

Азіатська фінансова криза супроводжувалася різким знеціненням національних валют, зростанням процентних ставок за короткостроковими кредитами та обвалом фінансових ринків. Згідно з дослідженням Л. Б. Колінець [69], за півроку обвал на фондових ринках та знецінення національних валют в Індонезії та Південній Кореї досяг 50%. Найбільші втрати на фінансових ринках зафіксовано в Таїланді, Малайзії, Індонезії, на Філіппінах та в Південній Кореї. Кризові явища спричинили значне скорочення обсягів виробництва, торгівлі та інвестицій, що призвело до уповільнення темпів економічного зростання у більшості постраждалих країн [69].

Світова фінансова криза 2007–2009 років виникла внаслідок розриву бульбашки на ринку нерухомості в Сполучених Штатах Америки. Початком передумов стала політика Федеральної резервної системи, яка в період з травня 2000 по грудень 2001 року, згідно з даними Британської енциклопедії, знизила ставку федеральних фондів із 6,5% до 1,75%. Подібні дії створили сприятливі умови для активного кредитування банками, зокрема й позичальників із високим рівнем ризику, хоча й за підвищеними ставками. Доступність дешевих коштів стимулювала населення до придбання товарів тривалого використання, зокрема житла, що, своєю чергою, призвело до різкого зростання цін на нерухомість. Банки та інші фінансові установи, користуючись сприятливою монетарною політикою, почали активно сек'юритизувати іпотечні кредити, перетворюючи їх на фінансові інструменти, такі як іпотечно-забезпечені цінні папери та облігації, забезпечені боргами. Такі інструменти продавалися інвесторам як надійні та прибуткові

активи, незважаючи на значний ризик, пов'язаний з неплатоспроможністю позичальників [70].

Рейтингові агентства, своєю чергою, присвоювали цим цінним паперам високі кредитні рейтинги, що сприяло ще більшій довірі з боку інвесторів. У результаті цього штучного підвищення довіри капітал з усього світу спрямовувався до американського ринку нерухомості. Коли ж зростання цін на житло зупинилося, а кількість дефолтів за ризикованими іпотечними кредитами почала стрімко зростати, почався ланцюговий крах фінансової системи [71].

Банки зазнали величезних збитків, оскільки цінні папери, які вони мали на балансі, різко втратили свою вартість. Виникла криза ліквідності, фінансові установи перестали довіряти одна одній і припинили взаємне кредитування. У вересні 2008 року збанкрутував один з найбільших інвестиційних банків США — Lehman Brothers, що стало символом початку глобального фінансового колапсу [71].

Крах фінансової системи Сполучених Штатів набув міжнародного характеру, адже багато банків, інвестиційних фондів і пенсійних фондів з Європи, Азії та інших регіонів світу були тісно пов'язані з американськими іпотечними цінними паперами та активно інвестували у їх фінансові інструменти. Саме іноземні інвестиції спричинили стрімке поширення кризи та її трансформацію у глобальну економічну рецесію. Найбільшої шкоди зазнали економіки країн, які мали високий ступінь інтеграції з фінансовою системою Сполучених Штатів та залежали від експорту. Внаслідок падіння попиту, скорочення інвестицій і кризи довіри почалася глобальна рецесія.

Наслідками кризи стало підвищення рівня безробіття, мільйони людей по всьому світу втратили роботу. У США рівень безробіття досяг майже 10% у 2009 році. Суттєво знизився обсяг світової торгівлі, падали фондові ринки, зменшувались доходи домогосподарств, а споживчі витрати скорочувалися. Багато людей втратили свої домівки через масові виселення у зв'язку з непогашеними іпотечними кредитами [71].

Криза Covid-19, була спричинена внаслідок поширення вірусу та карантинних обмежень по всьому світу. Не дивлячись на те, що ця криза не є класичною фінансовою кризою, вона значно вплинула на світову фінансову систему і викликала економічну кризу з фінансовими наслідками.

Поширення пандемії COVID-19 по черзі охоплювало різні країни світу, кожна з цих країн відчувала на собі економічний спад. Економічна рецесія відбувалась внаслідок масових звільнень, зупинок діяльності підприємств, зростання смертності, падіння обсягів міжнародної торгівлі, запровадження мораторіїв на погашення боргових зобов'язань та інших дестабілізуючих факторів. Відповідно до звіту Світового банку за 2022 рік, наслідки пандемії стали наймасштабнішим економічним потрясінням за останні сто років [72].

У 2020 році майже 90% країн світу зазнали зниження економічної активності, що є винятковим показником навіть у порівнянні з світовими війнами, Великою депресією 1930-х років та глобальною фінансовою кризою 2007–2009 років. У перший рік пандемії COVID-19 світовий валовий продукт скоротився приблизно на 3%. Крім того, вперше за десятиліття почав зростати рівень бідності у світі [72].

Згідно з результатами дослідження, проведеного у 2020 році, загальні економічні втрати, спричинені пандемією COVID-19 у США, склали понад 16 трильйонів доларів. У звіті враховували витрати на охорону здоров'я, а також економічну вартість передчасних смертей. За оцінками, сумарні економічні витрати дорівнюють 90% річного валового внутрішнього продукту країни. Якщо перерахувати втрати на одне домогосподарство з чотирьох людей, вони становлять близько 200 тисяч доларів.

Згідно з даними Британської енциклопедії у квітні 2020 року у Сполучених Штатах було зафіксовано найвищий показник рівня безробіття з періоду Великої депресії, що склав 14,7%. Показник осіб, які втратили роботу, досяг 23,1 мільйона [72].

«Внаслідок пандемії коронавірусу та введених карантинних заходів падіння українського ВВП за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та

сільського господарства у першій половині 2020 р. склало 6,5%.» - зазначається у дослідженні громадської організації «Центр прикладних досліджень». Запровадження карантинних обмежень завдало серйозного удару по споживчих настроях і практично паралізувало роботу окремих секторів економіки, зокрема роздрібної торгівлі, сфери громадського харчування та авіаційних перевезень. Обмеження призвели до зменшення податкових надходжень до державного бюджету. Крім того, українські підприємства змушені були тимчасово призупинити інвестиційну та виробничу діяльність [73].

Загалом, пандемія COVID-19 спричинила глобальну економічну рецесію, внаслідок якої глобальна економіка скоротилася на понад 3%, масове безробіття, падіння споживчих витрат, обвал фондових ринків, зокрема фондового ринку США та значне зростання державних боргів [72, 74].

Світова енергетична криза 2022 року спричинена вторгненням Росії в Україну також не є типовою світовою фінансовою кризою, оскільки її основні причини пов'язані з перебоями у постачанні енергоносіїв, геополітичними подіями та зростанням цін на енергоносії, а не з проблемами у банківській системі чи ринках капіталу, однак вона має суттєві фінансові та економічні наслідки для багатьох країн світу.

Однією з головних причин енергетичної кризи стало скорочення постачання природного газу з Росії до Європи, що було наслідком повномасштабного вторгнення Росії в Україну та запроваджених санкцій. Дані події призвели до енергетичного дефіциту на європейському ринку [75].

Згідно з даними, наведеними у науковій статті Човдхурі А., Діксон Г. "Energy expenditures and CPI inflation in 2022: Inflation was even higher than we thought", у березні 2022 року світові котирування ціни на нафту зросли до 133,18 доларів США за барель, що на 31 відсоток вище в порівнянні з ціною 101,29 долара США, зафіксованою у лютому [76].

Енергетична криза в Європейському Союзі набула масштабного характеру через суттєве скорочення обсягів трубопровідного імпорту газу з Росії. У 2022 році постачання газу зменшилося на 80 мільярдів кубометрів, що є значним показником,

адже російський імпорт покривав близько 40% потреб Європейського Союзу в природному газі [76].

У другій половині 2022 року в порівнянні з першими шістьма місяцями того ж року, ціни на природний газ, згідно з даними наведеними у науковій статті Човдхурі А., Діксон Г. "Energy expenditures and CPI inflation in 2022: Inflation was even higher than we thought", зросли в середньому на 32% у Європейському Союзі, якщо розглядати ріст цін окремо по країнах, то в Ірландії ціна підвищилась на 17%, у Німеччині на 33%, а в Італії на 82% [76].

У другій половині 2022 року середній рівень цін на електроенергію для побутових споживачів у країнах Європейського Союзу зріс майже на 13% в порівнянні з двома попередніми кварталами цього ж року. В період з кінця вересня 2022 року по грудень 2022 року, ціни на електроенергію у Великій Британії зросли на 46 %, а у Іспанії на 33 % [76, 77, 78].

Зростання витрат на опалення, транспорт і виробництво спричинило зростання цін на товари та послуги. Європейські економіки стикнулися з рекордним рівнем інфляцією за останні десятиліття.

Багато країн таких як Франція, Німеччина та Італія ввели субсидії, обмеження тарифів, щоб захистити населення, що призвело до дефіциту бюджету та збільшення державного боргу [79].

Також, потрясінням для економіки європейських країн стало рішення про зменшення щоденного видобутку нафти ухвалене країнами-членами ОПЕК у жовтні 2022 року. Не дивлячись на те, що з ОПЕК було досягнуто домовленості про продовження дії угоди щодо обмеження видобутку до кінця 2023 року, європейські держави у 2022 році переглянули свої заплановані екологічні зобов'язання та тимчасово повернулись до використання вугілля в якості джерела енергії [80].

Велика кількість країн намагалась збільшити або диверсифікувати постачання нафти і газу, також багато країн прагнули прискорити структурні зміни. «Найбільш помітними заходами реагування є Закон США про зниження інфляції, пакет ЄС "Fit for 55" і REPowerEU, японська програма "Зелена трансформація"

(GX), прагнення Кореї збільшити частку ядерної енергетики і відновлюваних джерел енергії у своєму енергетичному балансі, а також амбітні цілі в галузі чистої енергетики в Китаї та Індії» -зазначає Міжнародне енергетичне агентство та енергозбереження України (IEA) [81].

Світова енергетична криза 2022 року стала не лише серйозним ударом для економік країн світу, але й спричинила структурні зміни в глобальній енергетичній системі. Зростання цін на енергоносії, викликане геополітичними конфліктами, показало вразливість навіть економічно розвинених країн до зовнішніх потрясінь. Крім того, ця криза підкреслила необхідність швидкого переходу до відновлюваних джерел енергії та покращення енергоефективності.

Підбиваючи підсумки, ретроспективний аналіз фінансових криз XX–XXI століття дозволяє детальніше усвідомити закономірності їх виникнення та наслідки для глобальних економік. Незважаючи на різні передумови виникнення світових фінансових криз таких як, геополітичні конфлікти, фінансові бульбашки, енергетичні шоки чи пандемія, всі кризи мають спільну рису – це здатність викликати масштабні соціально-економічні потрясіння. Аналіз кризових подій дозволяє зрозуміти вразливість світової економіки до внутрішніх та зовнішніх потрясінь і підкреслює необхідність використання ефективних запобіжних механізмів.

2.2 Макроекономічні наслідки фінансових криз та їх масштаби для національних економік

Фінансові кризи мають серйозні наслідки як для національних економік, так і для світової економіки загалом. Кризи призводять до зниження виробництва, зростання безробіття, нестабільності на фінансових ринках та зменшення доходів населення. Глобалізація світової економіки зробила економіки різних країн більш взаємопов'язаними та вразливими до зовнішніх потрясінь, завдяки

глобалізаційним процесам наслідки криз швидко поширюються за межі окремих держав і набувають глобального характеру. У своєму дослідженні, ми провели статистичний аналіз макроекономічних показників в якості оцінки впливу світових фінансових криз на розвинені країни та країни, що розвиваються на прикладі світової фінансової кризи 2007–2009 років та кризи, спричиненою пандемією COVID-19.

Світова фінансова криза 2007-2009 років мала масштабні наслідки на макроекономічні показники розвинених країн та країн, що розвиваються, незважаючи на те, що вона виникла у фінансовому секторі Сполучених Штатів Америки, її вплив швидко поширився по всьому світу. Пропонуємо розглянути порівняльну таблицю 2.2 з макроекономічними показниками для більш детального розуміння наслідків світової фінансової кризи 2007-2009 років для країн світу.

Таблиця 2.2 - Порівняльний вплив фінансової кризи 2007-2009 років на макроекономічні показники розвинених країн і країн, що розвиваються.

Показник	Розвинені країни	Країни, що розвиваються
Рівень безробіття	США- зріс на 4.7%, Канада- зріс на 2.3%, Італія- зріс на 1.6%	Мексика- зріс на 1.8%, Туреччина- зріс на 3.8% Сінгапур- зріс на 2%
ВВП, %	США- впав на 4.6%, Канада- впав на 2.9%, Європейський союз- впав на 7.4%	Мексика- впав на 8.4%, Туреччина- впав на 9.8% Сінгапур- впав на 8.9%
Рівень інфляції, %	США- впав на 3.3%, Канада- впав на 1.8%, Європейський союз- впав на 1.7%	Мексика- зріс на 1.3%, Туреччина- впав на 2.5% Сінгапур- впав на 1.5%

Продовження таблиці 2.2

Прямі іноземні інвестиції, % від ВВП	США- впав на 1.1%, Канада- впав на 6.7%, Європейський союз- впав на 6%	Мексика- впав на 0.7%, Туреччина- впав на 1.9% Сінгапур- впав на 14.1%
Рівень державного боргу, % від ВВП	США- зріс на 22 %, Канада- зріс на 12,4%, Італія - зріс на 12.8%	Туреччина- зріс на 7.6% Сінгапур- зріс на 29.1%

Джерело: складено автором на основі [82].

Аналізуючи таблицю 2.1, чітко видно, що у розвинених країнах, таких як Сполучені Штати, Канада та країни Європейського Союзу, фінансова криза 2008 року мала достатньо відчутні наслідки для ринку праці, про що свідчить помітне зростання рівня безробіття. Економіки розвинених країн зіткнулися зі значним скороченням обсягів виробництва, що відображається у падінні ВВП. Також цікавим є те, що попри економічний спад, рівень інфляції в країнах знижувався через низький попит на товари та послуги. Показник прямих іноземних інвестицій у країнах знизився, що свідчить про зниження довіри інвесторів до економіки країн через економічну нестабільність. Одним з найбільших наслідків кризи для розвинених країн стало значне збільшення рівня державного боргу, уряди країн збільшували запозичення для фінансування бюджетних витрат в умовах кризи та падіння доходів.

Країни, що розвиваються, такі як Мексика, Туреччина та Сінгапур, також зазнали значних наслідків під час світової фінансової кризи. Зростання рівня безробіття в країнах було трохи меншим порівняно з розвиненими економіками, але також призвело до погіршення соціальної ситуації та уповільнення економічного зростання. Падіння внутрішнього валового продукту в країнах було більшим через їхню залежність від експорту сировини та зовнішніх інвестицій, значення яких також впало під час кризи. Значення показника рівня державного боргу в Туреччині було менш вираженим, тоді як у Мексиці зростання даного показника було суттєвим в порівнянні з розвиненими країнами.

Загалом, світова фінансова криза 2007-2009 років мала суттєвий вплив як на розвинені, так і на країни, що розвиваються. В обох групах країн криза призвела до значного падіння ВВП, різкого зростання безробіття та скорочення інвестицій, що є характерним для економічної рецесії. Найбільш вираженим для розвинених країн та країн, що розвиваються стало збільшення рівня державного боргу через необхідність фінансування антикризових заходів.

Світова криза спричинена пандемією COVID-19, призвела до значного падіння світової економічної активності через запровадження карантинних обмежень, порушення ланцюгів постачання та скорочення споживчого попиту. Вона охопила всі сектори економіки та порушила стабільність фінансових систем, міжнародної торгівлі та ринків праці. Для більш детального розуміння наслідків цієї кризи, пропонуємо розглянути порівняльну таблицю 2.3 з макроекономічними показниками країн світу.

Таблиця 2.3 Порівняльний вплив кризи COVID-19 на макроекономічні показники розвинених країн і країн, що розвиваються.

Показник	Розвинені країни	Країни, що розвиваються
Рівень безробіття, %	США- зріс на 4.4% Канада- зріс на 4% Італія- впав на 0,8%	Мексика-зріс 0.9% Туреччина- впав на 0,6% Сінгапур- зріс на 1%
ВВП, %	США- впав на 4.4% Канада- впав на 6.9% Європейський союз-впав на 7.5 %	Мексика- впав на 8% Туреччина- зріс на 1.1% Сінгапур- впав на 2.6%
Рівень інфляції, %	США- впав на 0.6% Канада- впав на 1.2% Європейський союз-впав на 1.1 %	Мексика- впав на 0.2% Туреччина- впав на 2.9% Сінгапур- впав на 0.8%

Продовження таблиці 2.3

Прямі іноземні інвестиції, % від ВВП	США- впав на 0.9% Канада- впав на 1% Європейський союз- впав на 1.2%	Мексика- зріс на 0.5% Туреччина- впав на 0.1% Сінгапур- впав на 5%
Рівень державного боргу, % від ВВП	США- зріс на 24.4% Канада- зріс на 21.2%	Мексика- зріс на 4.5% Туреччина- зріс на 7.9% Сінгапур- зріс на 23.8%

Джерело: складено автором на основі [82].

У розвинених країнах, а саме в США та Канаді під час кризи COVID-19, спостерігалось зростання рівня безробіття на 4% та 4.4% відповідно, тоді як в Італії даний показник знизився на 0.8%. Також, усі представлені в таблиці розвинені країни зазнали падіння валового внутрішнього продукту, рівня інфляції та прямих іноземних інвестицій. Рівень державного боргу значно підвищився у США та Канаді, що свідчить про значні державні витрати на підтримку економіки та населення в умовах пандемії.

У країнах, що розвиваються, коливання макроекономічних показників, під час кризи, було більш різноманітнішим. У Мексиці та Сінгапурі рівень безробіття несуттєво зріс, тоді як а в Туреччині даний показний знизився. Значення валового внутрішнього продукту впало у Мексиці на 8 % та Сінгапурі на 2.6%, у Туреччині спостерігалось збільшення даного показника на 1.1%. Показник рівня інфляції зменшився у всіх трьох представлених країнах, що розвиваються протягом кризи. Значення прямих іноземних інвестицій зросло в Мексиці на 0.5%, тоді як в Туреччині та Сінгапурі даний показник знизився на 0.1% та 5% відповідно. Рівень державного боргу у країнах, що розвиваються збільшився, найбільше зростання спостерігалось в Сінгапурі на 23.8%.

Загалом, більш суттєвих наслідків від кризи спричиненою пандемією COVID-19 зазнали розвинені країни, оскільки вони мають високий рівень економічної інтеграції та значну залежність від міжнародної торгівлі. Не дивлячись на те, що для країн, що розвиваються наслідки пандемії були менш однорідними,

вона призвела до значного падіння економічної активності, зростання безробіття, скорочення інвестицій і підвищення державного боргу у всіх досліджуваних країнах. Одним з найбільш виражених наслідків як для розвинених країн, так і для країн, що розвиваються, стало значне збільшення рівня державного боргу, викликане необхідністю фінансування антикризових заходів.

З метою дослідження значення реального ВВП Сполучених Штатів Америки в період світової фінансової кризи 2007-2009 року було використано описове рівняння виробництва на базі моделі Менк'ю-Ромера-Вейла, формула 1.7. За допомогою даної формули можна чітко побачити, як зміна одного економічного показника впливає на загальний рівень виробництва в країні.

У 2007 році об'єм капіталу США складав 58.8 трлн. дол., рівень людського капіталу – 3,65%, рівень технологічного процесу – 5.8 од. та кількість задіяних людських ресурсів – 146 млн. осіб. Підставивши, дані значення в рівняння виробництва, отримуємо значення реального ВВП в 2007 році, що складав 18,64 трлн. дол. [83, 84, 85, 86].

У 2009 році об'єм капіталу США складав 60,5 трлн. дол., рівень людського капіталу – 3,68%, рівень технологічного процесу – 5.28 од. та кількість задіяних людських ресурсів 128.6 млн. осіб. Використавши рівняння виробництва для даних 2009 року, маємо значення реального ВВП – 17.26 трлн. дол. [83,84,87, 88].

Результати отриманого дослідження свідчать, що в умовах світової фінансової кризи 2007–2009 років економіка США зазнала скорочення реального ВВП на 1.38 трлн. дол.. Незважаючи на зростання капіталу, вплив зменшення кількості робочої сили та падіння технологічного рівня суттєво послабили виробничі можливості країни.

Світова фінансова криза 2007-2009 років, також спричинила, серйозні наслідки для країн с перехідною економікою, зокрема для України. Показник валового внутрішнього продукту України (рис. 2.1), що відображає загальний рівень економічної активності в державі та є основним індикатором добробуту населення, зазнав істотного скорочення. Якщо у 2007 році ще спостерігалось

позитивне, хоч і дещо сповільнене зростання, то вже у 2008–2009 роках відбулося різке падіння ВВП, що сягнуло більше 15%.

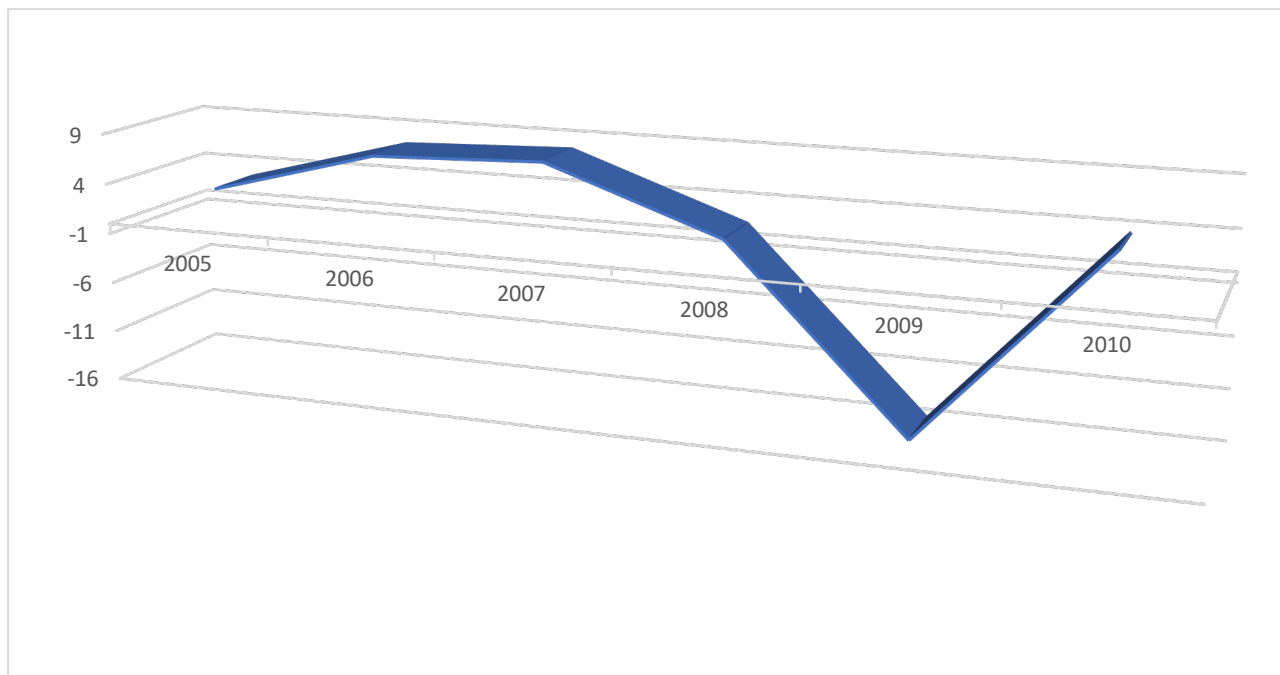

Рисунок 2.1 Коливання внутрішнього валового продукту України протягом 2005-2009 років, %.

Джерело: складено автором на основі [89].

Стрімке зниження економічної активності свідчить про значну чутливість національної економіки до зовнішніх кризових явищ. Основними чинниками економічного спаду в Україні стали підвищення рівня безробіття на 2.4% та ріст значення державного боргу на 10.8 % [89].

Під час фінансової кризи Україна активно вживала низку заходів для боротьби з кризовими явищами. Уряд звернувся за фінансовою допомогою до Міжнародного валютного фонду для боротьби з кризовими явищами та у листопаді 2008 року отримав 16.4 млрд. дол. за угодою про кредитування Stand-By, що сприяла підтримці фінансової та економічної стабільності країни. Також Україна запровадила гнучкий валютний курс та посилила монетарну політику для стабілізації національної валюти та стримування інфляції [90, 91].

Внаслідок правильних ухвалених рішень Україна змогла покращити своє економічне становище після світової фінансової кризи. Вже у 2010 році, валовий внутрішній продукт країни (рис. 2.1), виріс на 19,2%, загальний рівень безробіття

знизився на 0.7% та показник рівня інфляцій впав на 6.5%, що говорить про ефективні антикризові заходи, прийняті урядом країни [89].

Криза, викликана пандемією COVID-19, також суттєво вплинула на макроекономічні показники України. Борг центрального уряду країни в проміжку між 2019-2020 роком зріс на 10.8%. Показник внутрішнього валового продукту (рис.2.2) зменшився на 7%, що відображає загальне скорочення економічної активності через обмеження, запроваджені для боротьби з пандемією, а також порушення ланцюгів постачання та скорочення попиту на продукцію. Загальний рівень безробіття підвищився на 1.3%, що стало наслідком закриття підприємств та зменшення кількості робочих місць.

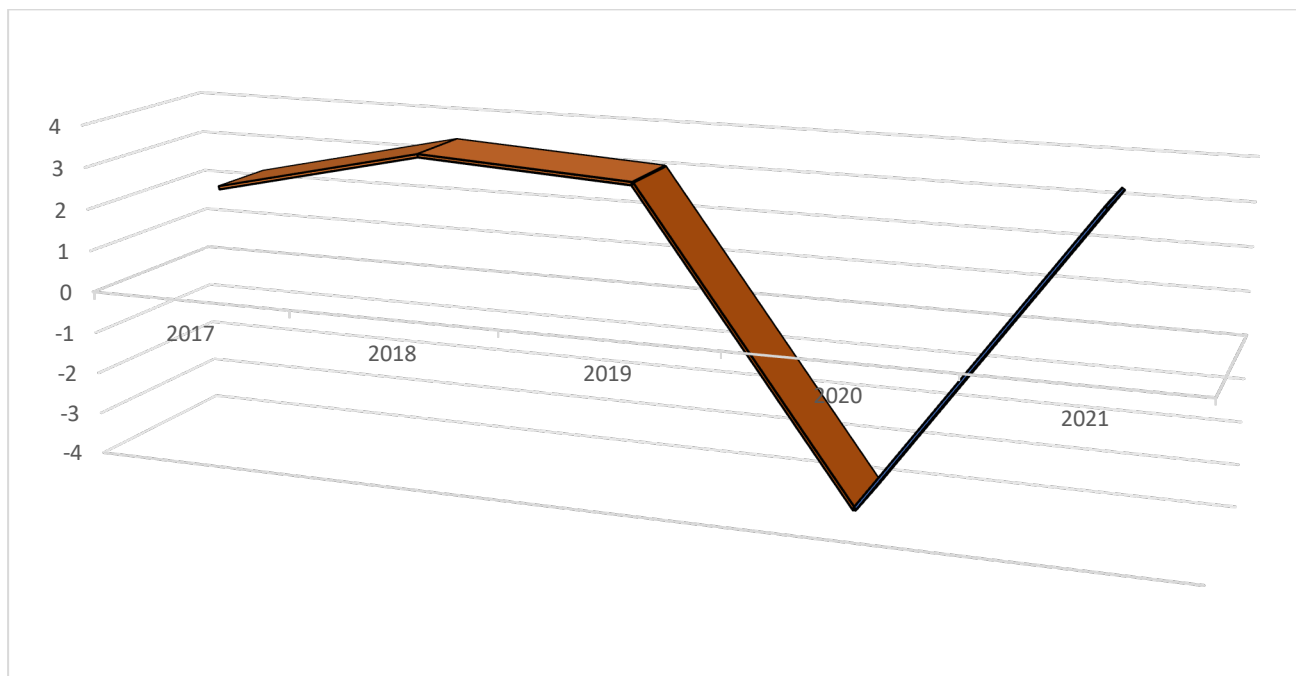

Рисунок 2.2 Коливання внутрішнього валового продукту України протягом 2017-2021 років, %.

Джерело: складено автором на основі [89].

У відповідь на економічні труднощі, спричинені пандемією COVID-19, Україна вжила низку заходів для пом'якшення наслідків кризи. Уряд запровадив фонд фінансової підтримки для підприємств та населення, що постраждали від наслідків пандемії. Одним із основних напрямків даного фонду стало надання допомоги малому та середньому бізнесу, який виявився найбільш вразливим до економічних змін. Також, у 2020 році Європейський Союз виділив 11.5 млн. євро

Україні для підвищення ефективності та стійкості її державного управління [92, 93].

У 2021 році, завдяки впровадженим заходам підтримки економіки, ситуація в Україні покращилася, про що свідчить зростання валового внутрішнього продукту (рис.2.2) на 7,2 %. Такий приріст був зумовлений поступовим відновленням внутрішнього споживання та стабілізацією фінансового сектору. Крім того, позитивну роль відіграли державні програми стимулювання бізнесу та пом'якшення карантинних обмежень [89].

Таким чином, у результаті проведеного аналізу можна зробити кілька важливих висновків щодо впливу світових фінансових криз на економіки різних країн. Згідно з дослідженням, обидві кризи, а саме світова фінансова криза 2007–2009 років та криза, спричинена пандемією COVID-19, мали серйозні наслідки для економік розвинених і розвиваючихся країн. Кризи спричинили значне падіння виробництва, зростання безробіття та скорочення інвестицій, що стали загальними характеристиками економічної рецесії. Водночас, підвищення рівня державного боргу було одним із основних заходів, які використовували уряди для підтримки економіки в умовах криз.

Порівняльний аналіз показав, що наслідки криз для розвинених країн, таких як США та Канада, були більш відчутними через їхню високорозвинену економічну інтеграцію та залежність від міжнародної торгівлі.

Також важливим є досвід України, яка, як країна з перехідною економікою, зазнала суттєвих втрат під час обох досліджуваних криз. Проте завдяки своєчасним антикризовим заходам, країна змогла відновити економічну стабільність.

2.3 Механізми та інструменти попередження світових фінансових криз

Механізми та інструменти попередження фінансових криз мають важливе значення, оскільки вони дозволяють вчасно виявляти потенційні загрози для фінансової стабільності та мінімізувати ризики скорочення економічної активності. Ефективне застосування таких механізмів сприяє захисту для національних економік. У сучасних умовах глобалізації механізми попереднього виявлення фінансових криз є необхідними для довгострокового економічного зростання.

Основну роль у попередженні та управлінні фінансовими кризами відіграє макропруденційна політика, що була створена після світової фінансової кризи 2007-2009 років. Дана політика спрямована на забезпечення стабільності фінансової системи шляхом виявлення та мінімізації системних ризиків. У більшості країн світу макропруденційна політика реалізується через спеціально визначені органи. Пропонуємо розглянути таблицю 2.4, в якій наведено органи відповідальні за введення макропруденційної політики в різних країнах світу [94].

Таблиця 2.4 - Органи макропруденційного нагляду в США, Україні та Німеччині.

Країна	Органи, відповідальні за макропруденційну політику
Сполучені Штати Америки	Федеральна резервна система Рада з нагляду за фінансовою стабільністю (FSOC) Управління фінансових досліджень (OFR)
Україна	Рада з фінансової стабільності Національний банк України Міністерство фінансів Фонд гарантування вкладів фізичних осіб Міністерство економіки Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку

Продовження таблиці 2.4

Німеччина	Німецький федеральний банк(Deutsche Bundesbank) Федеральна служба нагляду за фінансовими послугами (BaFin) Європейський центральний банк
-----------	--

Джерело: складено автором на основі [29, 95, 96, 97, 98, 99, 100].

У Сполучених Штатах Америки за макропруденційну політику відповідають декілька основних органів, а саме Федеральна резервна система, Рада з нагляду за фінансовою стабільністю та Управління фінансових досліджень. Вони координують зусилля щодо ідентифікації системних ризиків, здійснюють моніторинг фінансових ринків та розробляють заходи, спрямовані на зміцнення стійкості фінансової системи.

Рада з нагляду за фінансовою стабільністю була створена для проведення моніторингу і усунення системних ризиків для фінансової системи США. До основних функцій Ради входить оцінювання ризиків, що можуть загрожувати фінансовій стабільності Сполучених Штатів Америки, в тому числі з боку банків. Також вона має повноваження визначати установи, які є системно важливими для фінансової стабільності, і застосовувати до них більш суворі вимоги. Кожного року Рада публікує звіти в яких зазначає області економіки з виявленими фінансовими вразливостями та надає рекомендації щодо зменшення їх системних ризиків [101].

Федеральна резервна система США є основним органом, відповідальним за монетарну політику та нагляд за банківською системою, а також за реалізацію макропруденційної політики. Головними завданнями резервної системи є аналіз фінансових ринків, оцінювання ризиків для стабільності фінансової системи і розробка політики щодо запобігання кризам. Також вона здійснює регулярне стрес-тестування для перевірки фінансової стійкості великих банків до можливих економічних стресів [102].

Яскравим прикладом реагування на нестабільну фінансову ситуацію з боку Федеральної резервної системи США є запровадження спеціальної програми

термінового фінансування банків для підтримки бізнесу та домогосподарств у 2023 році. У відповідь на фінансову невизначеність, спричинену глобальними економічними труднощами, включаючи високий рівень інфляції та коливання на фінансових ринках, Федеральна резервна система оголосила про запуск "Bank Term Funding Program". Програма була розроблена для того, щоб надати банкам доступ до короткострокового фінансування через кредитні лінії. В результаті, дана програма дозволила знизити ризики дефіциту ліквідності для багатьох банків, забезпечуючи їм можливість продовжувати кредитування та підтримувати потоки фінансування для малого та середнього бізнесу, а також для домогосподарств [103].

Управління фінансових досліджень Сполучених Штатів Америки здійснює важливу роль забезпечення фінансової стабільності та розвитку ефективної макропруденційної політики шляхом збору, аналізу та поширення даних для виявлення системних ризиків. Управління регулярно публікує дослідження та звіти, які охоплюють питання макропруденційної стабільності та системних фінансових ризиків та надає дані іншим регуляторам [104].

В Україні відповідальність за здійснення макропруденційної політики також покладається на декілька основних органів, зокрема Рада з фінансової стабільності, Національний банк України, Міністерство фінансів, Міністерство економіки та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Серед них провідну роль відіграє Рада з фінансової стабільності, яка займається розробкою та реалізацією макропруденційної політики, здійснює виявлення системних фінансових ризиків, координує дії між відповідальними установами та розробляє стратегії для забезпечення стійкості фінансової системи країни [29].

Національний банк України також є одним з основних органів, що здійснює макропруденційний нагляд за фінансовою стабільністю країни. Саме національний банк несе відповідальність за фінансову стабільність та макропруденційну політику загалом. Основними його функціями є розробка макропруденційного інвентарю, аналіз фінансової системи та встановлення монетарної політики. Також його важливим завданням є контроль кредитної політики, а саме встановлення обмежень на кредити, що можуть призвести до надмірних ризиків. Національний

банк регулярно публікує звіти, які містять аналіз економічної ситуації країни, прогнозування основних макроекономічних показників та оцінку ефективності проведеної монетарної політики [29, с. 13].

Міністерство фінансів України бере участь у розробці та реалізації макропруденційної політики в частині бюджетної стабільності та управління державним боргом. До основних його функцій відноситься окреслення стратегії розвитку державних банків та забезпечення участі держави в процесі капіталізації банків [29, с. 13].

Міністерство економіки займається координацією та реалізацією державних програм підтримки, а також формуванням державної економічної політики та узгодження дій органів виконавчої влади [29, с. 13].

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку здійснює регулювання та нагляд за фондовим ринком в Україні. Також її провідною функцією є регулювання та моніторинг пенсійних і інвестиційних фондів шляхом встановлення вимог до їх діяльності для запобігання шахрайств, зокрема на ринку цінних паперів [29, с. 13].

Прикладом застосування макропруденційної політики в Україні є запровадження систематичного стрес-тестування банків для оцінки їхньої стійкості до потенційних економічних загроз. У 2015 році Національний банк України разом з Міжнародним валютним фондом, розробив методологію стрес-тестування, яка враховує різні ризики, включаючи кредитний, валютний та процентний. Згідно з результатами тестування, у 2016 році 39 українських банків потребували додаткової капіталізації. Реагуючи на загрозу фінансовій стабільності, Національний банк розробив індивідуальні плани капіталізації для окремих банків, спрямовані на підвищення рівня капіталу та мінімізацію системних ризиків у банківському секторі. Також, було застосовано радикальних заходів щодо ПриватБанку, зокрема його націоналізація через критичний дефіцит капіталу в 146 млрд. грн. та суттєву загрозу фінансовій стабільності країни [105, 106, 107, 108].

У Німеччині макропруденційна політика реалізується за участі трьох основних інституцій, а саме Німецького федерального банку, Федеральної служби

нагляду за фінансовими послугами та Європейського центрального банку. Роль головного органу з макропруденційного нагляду в Німеччині виконує Німецький федеральний банк. До головних його завдань входить контроль за фінансовою стабільністю та аналіз системних ризиків, які можуть впливати на банківську систему та економіку в цілому. Федеральний банк щорічно готує звіти показників фінансової стабільності та передає Федеральній службі нагляду за фінансовими послугами [109].

Федеральна служба нагляду за фінансовими послугами є одним з наглядових органів у Німеччині. Вона відповідає за застосування макропруденційних інструментів, таких як встановлення вимог до капіталу банків, впровадження антициклічного капітального буфера, а також запровадження обмежень на кредитування. Федеральна служба тісно співпрацює з Німецьким федеральним банком, затверджує для нього звіти та надає рекомендації стосовно макропруденційних інструментів [110].

Європейський центральний банк, у рамках Єдиного наглядового механізму, виконує наднаціональну функцію у макропруденційній політиці для країн Європейського союзу, включно з Німеччиною. Європейський центральний банк має право посилювати макропруденційні заходи, запроваджені національними органами, якщо вважає це необхідним для збереження фінансової стабільності. Також до його функцій входить ухвалювання рішення щодо збільшення антициклічних буферів, запровадження додаткових вимог до системно важливих банків та здійснення координації макропруденційної політики серед країн-членів [111, 112].

Характерним прикладом використання макропруденційної політики в Німеччині є акт виданий Федеральним управлінням фінансового нагляду у 2020 році щодо зменшення внутрішньої ставки контрциклічного буферу з 0.25% до 0%, з метою підвищення стійкості банківської системи до економічних викликів, спричинених пандемією COVID-19. Дане рішення дозволило банкам вивільнити додатковий капітал для підтримки кредитування підприємств і домогосподарств у період різкого зниження економічної активності [113].

Проведений нами статистичний аналіз ефективності макропруденційної політики в Сполучених штатах, Україні та Німеччині показує, що заходи вжиті даними країнам в наведених прикладах були успішними. Запровадження спеціальної програми термінового фінансування банків для підтримки бізнесу та домогосподарств у 2023 році в США позитивно відобразилось на макроекономічних показниках країни. У 2024 році, рівень інфляції в країні знизився на 1.2%, а значення внутрішнього валового продукту (рис.2.3) у 2023 році зросло на 0.4%, після падіння в 2022 році, що говорить про позитивний вплив заходів уряду на стабілізацію економіки [114].

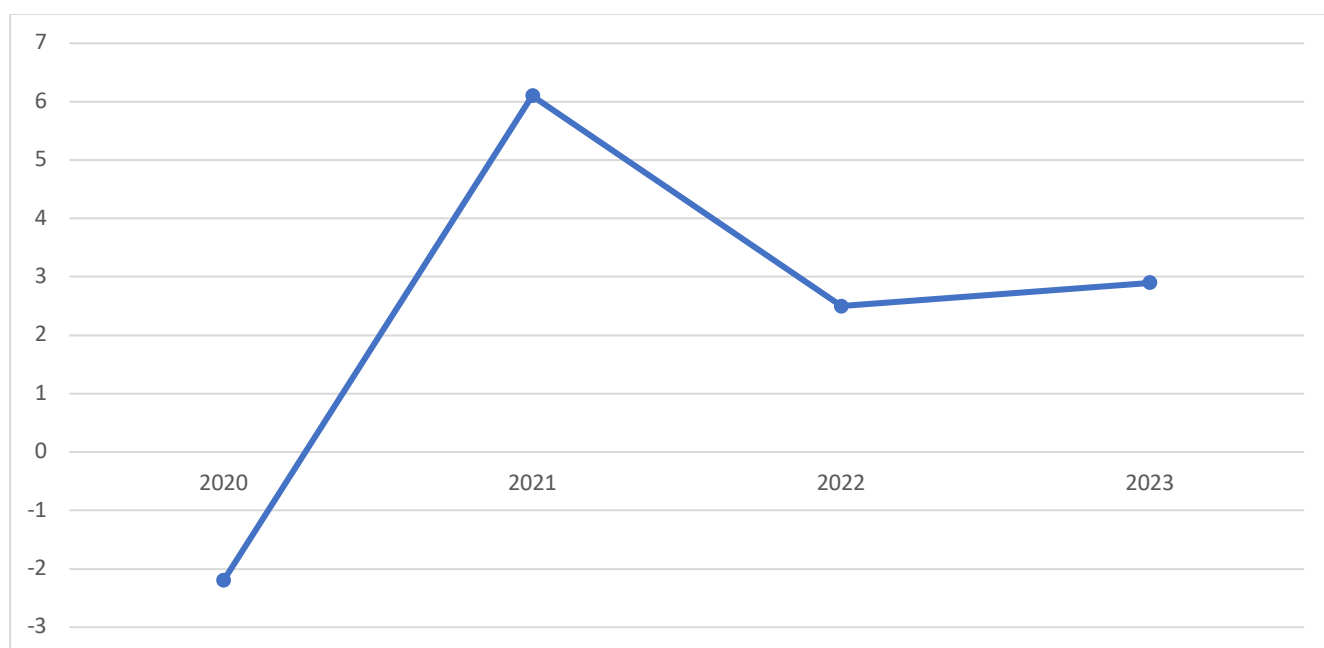

Рисунок 2.3 Коливання внутрішнього валового продукту Сполучених Штатів Америки протягом 2020-2023 років, %.

Джерело: складено автором на основі [82].

Після стрес-тестування банківської системи у 2016 році та націоналізації ПриватБанку, банківський сектор України зазнав суттєвих змін. Націоналізації ПриватБанку сприяла збільшенню участі держави в банківському секторі на приблизно 50 % від загальних активів. У 2018 році, завдяки ефективній макропруденційній політиці, банківський сектор України зафіксував чистий прибуток (рис. 2.4) у розмірі 21,7 млрд. грн, а вже у 2019 році цей показник зріс до 59,6 млрд грн. Така позитивна динаміка відбулася після двох збиткових 2016 та

2017 років, що свідчить про суттєве покращення фінансової стійкості банківської системи. [115, 116, 117, 118, 119].

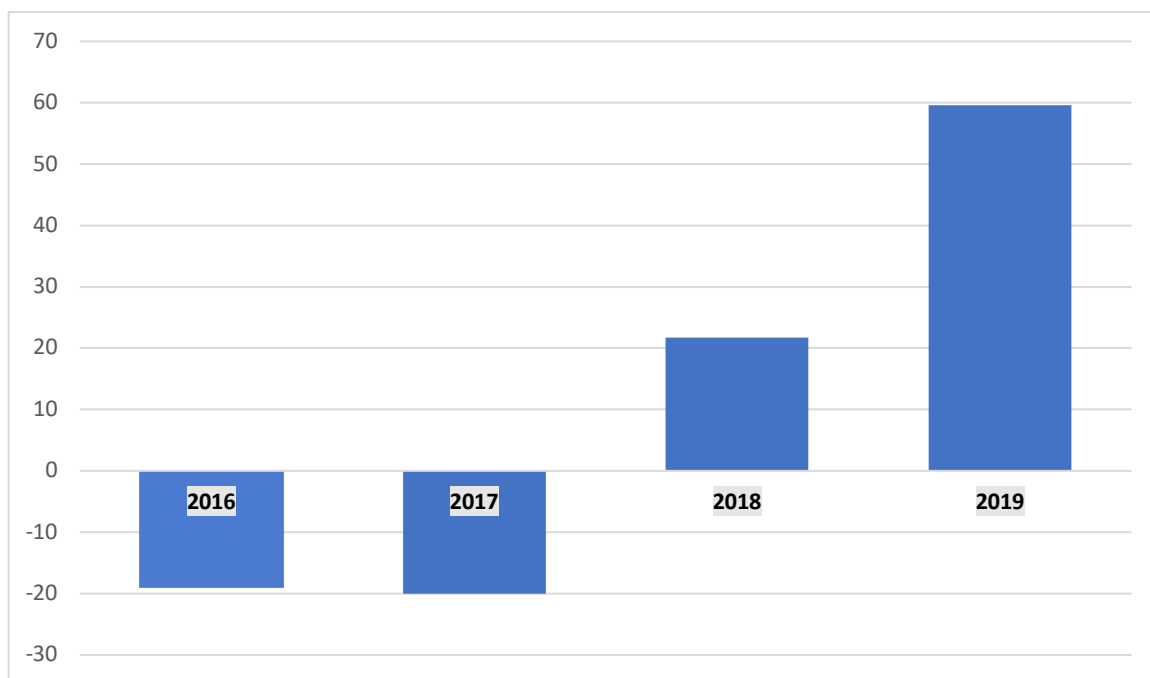

Рисунок 2.4 Прибуток банківського сектору України протягом 2016-2019 років, млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі [116, 117, 118, 119].

У Німеччині зниження контрциклічного капітального буфера в 2020 році мало важливе значення для фінансової системи, оскільки дозволило банкам вивільнити додаткові резерви капіталу для підтримки безперервного кредитування бізнесу та домогосподарств у період економічної кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Згідно з даними міжнародного валютного фонду у 2020 році буфери капіталу в Німеччині значно перевищили мінімальне нормативне значення та склали 16.8%, що свідчить про високу стійкість банківської системи [120].

Також, впродовж лютого-червня 2020 року загальна сума кредитів, наданих домогосподарствам у Німеччині (рис. 2.5), зросла на 1,762 млрд євро. Така позитивна динаміка є показником того, що попри загострення кризових явищ, банківський сектор зберіг здатність підтримувати споживчий попит і забезпечувати фінансову активність населення. Основну частину зростання обсягів кредитування в Німеччині у 2020 році становили кредити, надані фізичним особам-підприємцям. Подібна динаміка пояснюється тим, що багато малих бізнесів, які зазнали втрат

унаслідок карантинних обмежень, зверталися до банків за фінансовою підтримкою для забезпечення ліквідності, виплати заробітної плати та покриття поточних витрат. Урядові програми підтримки, гарантії за кредитами та зниження облікової ставки сприяли активізації кредитування саме цієї категорії позичальників.

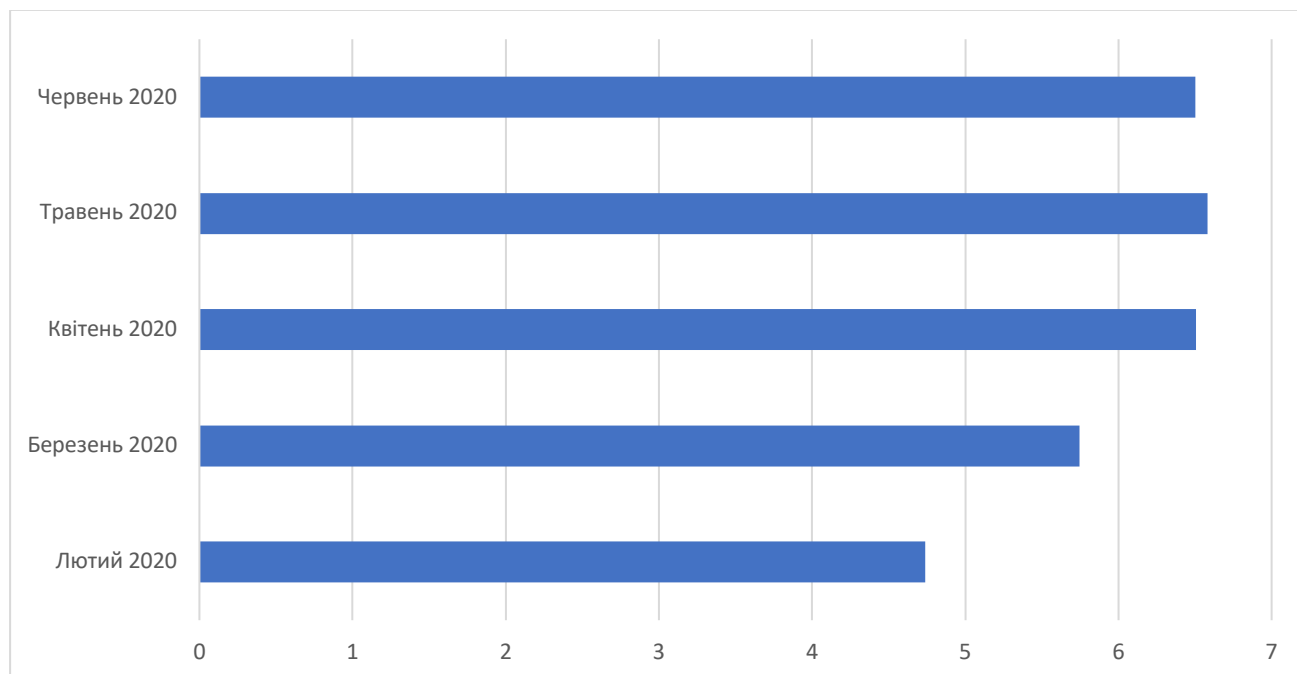

Рисунок 2.5 Загальна сума кредитів наданих домогосподарствам в Німеччині протягом лютого-червня 2020 року, млн. євро.

Джерело: складено автором на основі [121].

В сучасному світі актуальною є проблема макропруденційної міграції, оскільки багато фінансових установ переміщують свою діяльність в країни з менш суворим регулюванням, що дозволяє їм уникати жорстких вимог до капіталу, ліквідності та управління ризиками. Подібна міграція може призвести до глобальних проблем для загальної стабільності фінансової системи, оскільки в країнах з менш суворим наглядом, відсутні достатні механізми для ефективного моніторингу та контролю, що підвищує ймовірність виникнення системних криз, які можуть поширюватися на інші частини глобальної фінансової системи [122].

Після глобальної фінансової кризи 2008 року та введення макропруденційної політики у багатьох країнах світу, практикою великих компаній таких, як Microsoft та International Business Machines Corporation стало перенесення частини своєї корпоративної структури до юрисдикцій із більш м'яким

регулюванням, зокрема до Кіпру, що дозволяє зменшити податкове навантаження та користуватися гнучкими умовами ведення бізнесу у межах ЄС [123, 124].

Шляхом вирішення проблеми макропруденційної міграції для мінімізації ризиків порушення фінансової стабільності є розробка і впровадження спільних міжнародних стандартів ведення макропруденційної політики з метою забезпечення однакових умови для функціонування фінансових установ незалежно від країни їх реєстрації. Крім того, необхідним є регулярний моніторинг та публічний аудит з боку міжнародних організацій, таких як Міжнародний валютних фонд або Організації економічного співробітництва та розвитку, з метою виявлення країн, що систематично занижують макропруденційні стандарти для залучення фінансових установ, та надання об'єктивної оцінки їх політик у контексті глобальної фінансової стабільності.

Таким чином, механізми та інструменти попередження фінансових криз є необхідним елементом стабільності економік на глобальному рівні. Вони дозволяють своєчасно виявляти загрози для фінансової системи та мінімізувати ризики, що можуть призвести до різкого скорочення економічної активності. Одним з основних інструментів у цьому процесі є макропруденційна політика, яка сприяє забезпеченню стабільності фінансової системи. У різних країнах світу роль макропруденційного нагляду реалізується через спеціально визначені органи з метою розподілення обов'язків. Проведений аналіз ефективності макропруденційних інструментів у США, Україні та Німеччині показує, що правильно реалізовані заходи для попередження криз допомагають підтримувати економічну стабільність та зменшувати наслідки для фінансової системи

Не зважаючи на те, що макропруденційна політика є ефективним інструментом запобігання фінансовим кризам, існує проблема, пов'язана з переміщенням фінансових ризиків між різними країнами світу. Вирішенням даної проблеми може стати узгодження макропруденційних стандартів на міжнародному рівні та тісна міждержавна координація, що включає спроможність міжнародних організацій оцінювати державну політику на предмет сприяння недобросовісній конкуренції у сфері фінансового нагляду.

Висновки

1. Фінансова криза є багатогранним економічним явищем, яке охоплює широкий спектр причин, форм та проявів. Класифікація криз за різними критеріями, а саме за причинами, рівнем поширення, сферою впливу та частотою виникнення, дозволяє систематизувати знання про них та визначити їх типові риси. Еволюція наукових підходів, від класичної школи до сучасної макропруденційної політики, засвідчує постійне поглиблення розуміння природи фінансових криз. Особливого значення набуває сучасна концепція макропруденційного регулювання, що спрямована не лише на реагування на кризові явища, а й на їх попередження через виявлення системних ризиків.
2. Аналіз макроекономічних показників та індикаторів показав, що кожен тип фінансової кризи має свій характерний набір показників, що дозволяють здійснювати точну ідентифікацію потенційних загроз. Зокрема, для банківських криз такими індикаторами є частка проблемних кредитів, рівень відпливу капіталу, рівень процентних ставок, питома вага короткотермінових зобов'язань та індекс споживчих цін. Для валютних криз - динаміка валютного курсу, співвідношення кредитів до ВВП та рівень зовнішнього боргу. У випадку боргових криз основним показником виступає співвідношення державного боргу до ВВП. Фондові кризи характеризуються волатильністю фондових індексів. Окрім індивідуальних, існує низка гуртових показників, таких як індекс інфляції, динаміка реального ВВП, рівень безробіття та сальдо платіжного балансу, що відображають загальний макроекономічний стан країни. Комплексне застосування зазначених індикаторів є ефективним інструментом для оцінювання вразливості економіки до кризових явищ, своєчасного виявлення ризиків та розробки стратегій їх попередження.

3. Методичні підходи до прогнозування та оцінювання фінансових криз відіграють важливу ключову роль у виявленні та попередженні кризових явищ. Модель IS-LM дає змогу дослідити впливи фіскальної та монетарної політики, визначаючи зміни рівня національного доходу та процентної ставки залежно від економічних рішень. Натомість модель DSGE охоплює ширший спектр підходів, описуючи динамічну взаємодію економічних елементів за умов випадкових впливів, і дозволяє моделювати поведінкові реакції економіки на внутрішні та зовнішні шоки. Її перевагою є точне математичне формулювання, що забезпечує розуміння механізмів фінансової нестабільності та ефективне прогнозування. Використання цих моделей у сукупності формує комплексний аналітичний інструментарій для оцінювання й мінімізації впливу світових фінансових криз.
4. Ретроспективний аналіз фінансових криз XX–XXI століття дозволив виявити основні характеристики, притаманні найбільшим кризовим подіям сучасної економічної історії. Незважаючи на різну природу виникнення, усі досліджені кризи мали системний вплив на світову економіку, призводячи до масштабних макроекономічних дисбалансів і дестабілізації фінансових систем. Велика депресія, нафтова криза 1970-х, азіатська фінансова криза, світова фінансова криза 2007–2009 років, пандемія COVID-19 та енергетична криза 2022 року демонструють, що сучасна економіка залишається вразливою до фінансових та економічних потрясінь. Досвід цих криз підкреслює важливість формування гнучких та ефективних механізмів реагування, здатних мінімізувати негативні наслідки та забезпечити стабільність у глобальному середовищі.
5. Фінансові кризи справляють серйозні негативні наслідки на національні економіки незалежно від їх рівня розвитку. Результати дослідження показують, що світова фінансова криза 2007–2009 років та криза, спричинена пандемією COVID-19, мали серйозні макроекономічні наслідки для розвинених країн, країн, що розвиваються, та економік з перехідним типом, таких як Україна. Серед найпоширеніших негативних явищ є падіння ВВП,

зростання безробіття, зниження рівня інвестицій, зменшення обсягів споживання та збільшення державного боргу. Статистичні дані свідчать про вищу чутливість розвинених економік до глобальних фінансових потрясінь через їхню інтеграцію в міжнародну торгівлю та фінансову систему. Водночас, країни, що розвиваються, зазнавали не менш серйозних втрат через залежність від зовнішніх джерел фінансування та експорту. Важливим прикладом є Україна, яка в обох кризах продемонструвала значне падіння економічної активності, однак завдяки проведеним антикризовим заходам зуміла поступово стабілізувати економічну ситуацію в країні.

6. У процесі дослідження було встановлено, що ефективна система механізмів та інструментів попередження фінансових криз є головною умовою для забезпечення стабільності фінансової системи в умовах глобалізації. Одним із основних інструментів цієї сфери є макропруденційна політика, яка дозволяє своєчасно виявляти системні ризики та мінімізувати негативні наслідки кризових явищ. Аналіз практик США, України та Німеччини свідчить про ефективність впроваджених заходів, зокрема стрес-тестування банків, капітальних буферів та антикризових програм кредитування, які забезпечили стабілізацію макроекономічних показників у кризові періоди. Водночас дослідження виявило актуальну проблему макропруденційної міграції, що може стати джерелом світової фінансової нестабільності.
7. З метою вдосконалення макропруденційної політики доцільно зосередити увагу на вирішенні проблеми макропруденційної міграції. Необхідно розробити та впровадити єдині міжнародні стандарти макропруденційної політики, що забезпечать рівні умови для функціонування фінансових установ незалежно від юрисдикції. Важливо також запровадити регулярний моніторинг і незалежний аудит з боку міжнародних організацій, для виявлення країн, що занижують нормативні вимоги з метою приваблення фінансового капіталу, і оцінки впливу їхньої політики на глобальну фінансову стабільність.

Список використаних джерел

1. Козюк В., Баранчук В. Сутність світових фінансових криз та можливості їх попередження // *Innovation and Sustainability*. 2022. № 1. С. 44–52.
2. Івашко О. А. Теорія фінансів : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 404 с.
3. Шабельник Т. В., Марена Т. В., Шабельник М. М. Сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз // *Бізнес Інформ*. 2020. № 10. С. 6–13. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-10-6-13
4. Claessens S., Kose M. A. Financial Crises: Explanations, Types, and Implications (WP/13/28). Washington : International Monetary Fund, 2013.
5. Воронова О., Марущак С., Пугачов М. Глобальні фінансово-економічні кризи та їх вплив на економіку держав // *Економіка та суспільство*. 2023. № 51. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-51-9
6. Reserve Bank of Australia. The Global Financial Crisis. URL: <https://www.rba.gov.au/education/resources/explainers/pdf/the-global-financial-crisis.pdf?v=2025-02-09-13-26-04>
7. Ступень Ю. О., Тимошук О. П., Тимошук І. О. Фінансові кризи: аналіз причин та механізмів їх прояву // *Матеріали конференції*. 2011. С. 112–117.
8. Federal Reserve Bank of Dallas. Hyperinflation in Zimbabwe (Part of Inflation in Zimbabwe - 2011 Annual Report). 2011. URL: <https://gdnet.org/zimbabwehyperinflationDallasFed>
9. Шелудько Т. В., Музиченко Т. В., Шевченко Н. М. Сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз // *Бізнес Інформ*. 2020. № 10. С. 6–13.
10. International Monetary Fund. Bolivarian Republic of Venezuela. URL: <https://www.imf.org/en/Countries/VEN>
11. Кузьменко П. В. Кризи, їх причини та наслідки // *Ефективна економіка*. 2012. № 10.
12. Ozili P. K. Causes and consequences of the 2023 banking crisis // *Munich Personal RePEc Archive*. 2024. URL: <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/120153/>

13. World Bank. Banking crisis. 2016. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/gfdr-2016/background/banking-crisis>
14. Dell’Ariccia G., Igan D., Laeven L., Tong H. Policies for Macrofinancial Stability: Dealing with Credit Booms and Busts. Working Paper. International Monetary Fund, 2012.
15. Вергун А. М. Фінансова стабільність: глобальний, європейський та національний контексти : навч. посіб. Київ : КНУТД, 2023. 178 с. ISBN 978-617-7763-12-2
16. Дем’янишин В. Бюджетний дефіцит та його вплив на кризову ситуацію в Україні // Вісник ТНЕУ. 2007. № 5. С. 120–123.
17. Bondarenko, Peter. Debt crisis // Encyclopedia Britannica. 26 Jul. 2024. URL: <https://www.britannica.com/money/debt-crisis>
18. Ba, Alice D. Asian financial crisis // Encyclopedia Britannica. 28 Jan. 2025. URL: <https://www.britannica.com/money/Asian-financial-crisis>.
19. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Stock market crash of 1929 // Encyclopedia Britannica. 13 Feb. 2025. URL: <https://www.britannica.com/event/stock-market-crash-of-1929>
20. Кучінка Т. В., Васильків Т. Г. Природа та причини циклічності економічних криз // Вісник Маріупольського державного університету. 2016. Вип. 1(5). С. 38–44.
URL: [https://economicsmsu.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Bulletin%20of%20MSU.%20Series%20Economics_2016_Issue_1\(5\)_38-44.pdf](https://economicsmsu.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Bulletin%20of%20MSU.%20Series%20Economics_2016_Issue_1(5)_38-44.pdf)
21. Богуславська О. Г. Психологічні аспекти національного варіанту глобальної кризи // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2009. № 39. С. 1–10. URL: https://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_39_19.pdf
22. Britannica, The Editors of Encyclopaedia. Classical economics // Encyclopedia Britannica. 3 Nov. 2023. URL: <https://www.britannica.com/money/classical-economics>
23. Хаустова В. Є., Пронза П. В. Теоретичні аспекти виникнення та розвитку кризових явищ в економіці // Проблеми економіки. 2011. № 4. С. 13–23.

- URL:https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2011-4_0-pages-13_23.pdf
24. Економічна теорія: навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 520 с. ISBN 978-966-364-963-4
25. Britannica, The Editors of Encyclopaedia. John Maynard Keynes // Encyclopedia Britannica. 11 Feb. 2025. URL:<https://www.britannica.com/money/John-Maynard-Keynes>.
26. Britannica, The Editors of Encyclopaedia. Keynesian economics // Encyclopedia Britannica. 22 Dec. 2021. URL:<https://www.britannica.com/money/Keynesian-economics>.
27. Britannica, The Editors of Encyclopaedia. Monetarism // Encyclopedia Britannica. 24 Mar. 2023. URL: <https://www.britannica.com/money/monetarism>
28. Баліцька В., Короткевич О. Теоретико-методичні основи ідентифікації чинників фінансової нестабільності // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 23. С. 10–13.
29. Національний банк України. Макропруденційна політика. -Київ, 2020. - 28 с. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/macro>
30. Школьник І. О., Івашина А. О. Критерії оцінки боргової стійкості: світова та вітчизняна практика // Економіка і суспільство. 2018. Вип. 15. URL:https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/121.pdf
31. Канєва Т. В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 392 с. ISBN 978-966-918-017-9
32. Рекуненко І. І., Мордан Є. Ю. Науково-методичні засади формування моделі раннього оповіщення банківської кризи // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2018. № 2(4). DOI: 10.5281/zenodo.1434142
33. Європейський центральний банк. What are provisions and non-performing loan (NPL) coverage? // *European Central Bank: офіц. сайт*. 21 груд. 2020. URL: https://bankingsupervision.europa.eu/about/banking-supervision-explained/html/provisions_and_nplcoverage.en.html

34. Aiyar S., Ilyina A. A Strategy for Resolving Europe's Problem Loans // IMF Blog: офіц. сайт. 24 верес. 2015. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2015/09/24/a-strategy-for-resolving-europes-problem-loans>
35. International Monetary Fund; International Labour Organization; Eurostat; United Nations Economic Commission for Europe; Organisation for Economic Co-operation and Development; The World Bank. Consumer Price Index Manual: Concepts and Methods. 2020. 486 с. ISBN 978-1-5135-6756-1.
36. Індекс споживчих цін: сприйняття та реальність: посібник / за ред. Ю. М. Остапчука ; відп. за вип. О. М. Драгозов ; Державний комітет статистики України. – Київ, 2006. – 56 с.
37. U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. Financial Accounting for Local and State School Systems: 2003 Edition (NCES 2004–318) / Core Finance Data Task Force, The National Forum on Education Statistics. Project Officer: Frank Johnson. Washington, DC: 2003. URL: <https://nces.ed.gov/pubs2004/2004318.pdf>
38. Eurostat. Structure of government debt // Eurostat Statistics Explained. 14.06.2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Structure_of_government_debt
39. Bernhardsen T., Kloster A. What is the normal interest rate level? // Norges Bank. 2010. URL: <http://hdl.handle.net/11250/2558980>
40. Бублик Є. О. Особливості втечі капіталу в транзитивних економіках // Ефективна економіка. 2020. № 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.2.52>
41. Фондові індекси // Мінфін. 2025. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/stock/>
42. Вороніна О. О. Вплив динаміки валютного курсу на зовнішньоекономічні операції підприємств України // Ефективна економіка. 2021. № 8. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.8.85>
43. Eurostat. Exchange rates and interest rates. Дані отримано у січні 2025 р. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
44. Європейський центральний банк. Convergence criteria. URL: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/orga/escb/html/convergence-criteria.en.html>

45. Світовий банк. Domestic credit to private sector (% of GDP) – World // World Bank Data. URL:<https://data.worldbank.org/indicator/FS.AST.PRVT.GD.ZS>
46. Мінфін. Державний борг України. Оновлено: 01.03.2025. URL:<https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
47. Світові фінансові кризи: причини, наслідки та можливості раннього попередження: наукова робота // Київський національний торговельно-економічний університет. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/0098ea2175753f023f3b0c4406b2b649.pdf>
48. Eurostat. Glossary: Inflation // Eurostat Statistics Explained. URL:<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Inflation>
49. Indeed Editorial Team. How To Calculate Inflation Rate: Formula and Example // Indeed Career Guide. 29 січня 2025. URL:<https://www.indeed.com/career-advice/career-development/how-to-calculate-inflation-rate>
50. Bank of England. Inflation and the 2% target. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/monetary-policy/inflation>
51. Hernandez R. What is your ideal inflation rate? // Monthly Labor Review. 2024. Серпень. URL: <https://www.bls.gov/opub/mlr/2024/beyond-bls/what-is-your-ideal-inflation-rate.htm>
52. Callen T. Gross Domestic Product: An Economy's All. // Finance & Development. 2024. С. 14-15. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/Series/Back-to-Basics/gross-domestic-product-GDP>
53. Cedefop. Unemployment rate // Skills Intelligence. URL:<https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/unemployment-rater>
54. Lee D. How to Calculate Unemployment Rate (And Why It's Important) // Indeed. Оновлено 2 липня 2024 р. URL: <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/how-is-unemployment-rate-calculated>
55. World Bank Group. Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) // International Labour Organization. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SLUEM.TOTL.ZS>.

56. Дзюблюк О. В., Галіцейська Ю. М. Платіжний баланс і валютна політика: методичні вказівки з дисципліни «Валютна політика». Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 36 с.
57. Проноза П. В., Грищенко О. В. Аналіз інструментарію прогнозування можливості настання кризових явищ в економіці // Проблеми економіки. – 2012. – №4. – С. 237-244.
58. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Б17 Макроекономіка: навчальний посібник. – Вид. 2-ге, доп. – К.: Атіка, 2009. – 368 с. ISBN 966-326-138-2
59. Макроекономіка: базовий електронний текст лекцій. // Укладачі: проф. Малий І.Й., проф. Радіонова І.Ф., доц. Куценко Т.Ф., доц. Федірко Н.В. та ін. – К.: КНЕУ, 2017 – 200 с. URL: http://feu.kneu.edu.ua/ua/depts4/mdu/disciplines_of_bachelor_level_mdu/macroeconomics/
60. Застосування динамічних стохастичних моделей загальної рівноваги у центральних банках: ключові питання, розглянуті під час дослідницького семінару в Національному банку України // Visnyk of the National Bank of Ukraine. – 2018. – № 246.
61. Кифяк В. І., Кобеля З. І., Мельник Я. В. Побудова динамічної стохастичної моделі загальної рівноваги національної економіки України // Економічна наука. – 2021. – № 2. – DOI: 10.32702/2306-6806.2021.2.92
62. Tsiflikidou I.-M., Metaxas T. Economic crises in the 20th century: Brief review and comparison. University of Thessaly, Department of Economics Greece, 2023. MPRA.
63. Джі, Дж. Велика депресія: причини і наслідки // Довідка.biz.ua. URL: <https://dovidka.biz.ua/velika-depresiya-prichini-i-naslidki/>
64. Грищук Н. О., Сак Т. В. Вплив пандемії COVID-19 на світову економіку // Економічний простір. – 2021. – №165. – С.
65. Romer, Christina D., Pells, Richard H.. Great Depression // Encyclopedia Britannica. 2 Apr. 2025. URL: <https://www.britannica.com/event/Great-Depression>.
66. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Arab oil embargo // Encyclopedia Britannica. 20 Mar. 2025. URL: <https://www.britannica.com/event/Arab-oil-embargo>.

67. Kettell, Steven. Oil crisis // Encyclopedia Britannica, 26 Jun. 2024. URL: <https://www.britannica.com/money/oil-crisis>.
68. Herby Irons. Енергетична криза 1970-х років // drukarnia.com.ua. URL: <https://drukarnia.com.ua/articles/energetichna-kriza-1970-kh-rokiv-bAIy0>
69. Колінець Л. Б. Фінансова криза в Азії: причини та уроки / Л. Б. Колінець // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2014. – Вип. 8, ч. 5.
70. Duignan, Brian. Great Recession // Encyclopedia Britannica, 11 Apr. 2025. URL: <https://www.britannica.com/money/great-recession>.
71. Duignan, Brian. Financial crisis of 2007–08 // Encyclopedia Britannica, 4 Jul. 2024. URL: <https://www.britannica.com/money/financial-crisis-of-2007-2008>.
72. Bernstein, Lenny. What was the impact of COVID-19? // Encyclopedia Britannica, 3 Oct. 2024. URL: <https://www.britannica.com/topic/What-was-the-impact-of-COVID-19>
73. Громадська організація «Центр прикладних досліджень»; Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України: Кабінетне дослідження. – Липень 2020. – 56 с. URL: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/Вплив+COVID-19+та+карантинних+обмежень+на+економіку+України.+Кабінетне+дослідження+ЦПД.+Липень+2020.pdf/b730f71d-c345-8db5-7df8-39bc3422f070> ст.2
74. Freedom Broker. Підсумки 2020 року: статистика, яку потрібно знати тим, хто уже інвестує або лише цікавиться інвестуванням // Freedom Broker. – 18.02.2021. URL: <https://ffin.ua/blog/novosti-kompanii/post/pidsumky-2020-roku-statystyka-yaku-potribno-znaty-tym-khto-uzhe-investue-abo-lyshe-tsikavytsia-investuvanniam>
75. Emiliozzi S., Ferriani F., Gazzani A. The European energy crisis and the consequences for the global natural gas market // VoxEU. CEPR. 11 січня 2024. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/european-energy-crisis-and-consequences-global-natural-gas-market>
76. Човдхурі А., Діксон Г. Energy expenditures and CPI inflation in 2022: Inflation was even higher than we thought // Energy Economics. 2025. Vol. 145. Article №108482. URL: <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2025.108482>

77. Мінфін. Вартість електроенергії в Німеччині // Мінфін. 2022. Грудень. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/electricity/germany/2022-12/>
78. Мінфін. Вартість електроенергії в Європі // Мінфін. 2022. Вересень. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/electricity/2022-09/>
79. European Commission. Energy subsidies report shows progress in 2023 // Directorate-General for Energy. 29.01.2025. URL: https://energy.ec.europa.eu/news/energy-subsidies-report-shows-progress-2023-2025-01-29_en
80. Чого нас навчила світова енергетична криза-2022 // Мінфін. 2023. 19 лютого. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/02/19/101031892/>
81. Світовий енергетичний прогноз до 2022 року покаже, що глобальна енергетична криза може стати історичним поворотним пунктом на шляху до більш чистого і безпечного майбутнього [Електронний ресурс] // Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. 27 жовт. 2022. URL: <https://saee.gov.ua/news/svitovii-energeticnii-prognoz-do-2022-roku-pokazuje-shho-globalna-energeticna-kriza-moze-stati-istoricnim-povorotnim-punktom-na-sliaxu-do-bilsh-chistogo-i-bezpechnogo-maibutnogo>
82. Світовий банк. Data for Euro area, Italy, Mexico, Singapore, Turkiye, Canada, United States // DataBank : URL: <https://data.worldbank.org/?locations=XC-IT-MX-SG-TR-CA-US>
83. Capital Stock at Constant National Prices for United States (RKNANPUSA666NRUG) // Federal Reserve Bank of St. Louis. URL: <https://fred.stlouisfed.org/series/RKNANPUSA666NRUG>
84. Index of Human Capital per Person for United States (HCIYISUSA066NRUG) // University of Groningen, University of California, Davis // Federal Reserve Bank of St. Louis. URL: <https://fred.stlouisfed.org/data/HCIYISUSA066NRUG>
85. 2007 GII (Global Innovation Index) rankings. URL: https://stats.areppim.com/listes/list_innovation_2007.htm?utm

86. The Employment Situation: January 2008 // Bureau of Labor Statistics, U.S. Department of Labor. Washington, D.C., 2008. 31 с. URL: https://www.bls.gov/news.release/archives/empsit_02012008.pdf
87. 2007/2008 GII (Global Innovation Index) rankings. URL: Режим доступу: https://stats.areppim.com/listes/list_innovation_2008_2009.htm?utm
88. Employment and Wages Online Annual Averages, 2009 // U.S. Bureau of Labor Statistics. URL: <https://www.bls.gov/cew/publications/employment-and-wages-annual-averages/2009/#:~:text=In%202009%2C%20BLS%20derived%20totals,by%20UI%20or%20by%20UCFE>.
89. Світовий банк. Data for Ukraine. URL: https://data.worldbank.org/country/ukraine?utm_
90. Міжнародний валютний фонд. Press Release: IMF Approves US\$16.4 Billion Stand-By Arrangement for Ukraine. 5 листопада 2008. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr08271>
91. International Monetary Fund. Ukraine — Stand-By Arrangement — Review Under the Emergency Financing Mechanism: IMF Country Report No. 09/17. International Monetary Fund. Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2009. 54 с. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2009/cr0917.pdf>
92. Представництво Європейського Союзу в Україні. ЄС надає Україні 11,5 млн євро в межах програми бюджетної підтримки українського державного управління в умовах пандемії COVID-19 // EEAS. — 07.07.2020. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/>
93. Пакет підтримки для бізнесу та населення на час пандемії вже перевищує 30 мільярдів — експерти // Укрінформ. 10.12.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3152278-paket-pidtrimki-dla-biznesu-ta-naselenna-na-cas-pandemii-vze-perevisue-30-milardiv-eksperti.html>
94. Elliott D. J., Feldberg G., Lehnert A. The History of Cyclical Macroprudential Policy in the United States. ВАШИНГТОН: Federal Reserve Board, 2013. 75 с. (Finance and Economics Discussion Series; 2013-29). URL: <https://www.federalreserve.gov/pubs/feds/2013/201329/index.html>

95. Office of Financial Research. URL: <https://www.financialresearch.gov/>
96. Elliot D. J., Feldberg G., Lehnert A. The History of Cyclical Macroprudential Policy in the United States. Board of Governors of the Federal Reserve System. May 2013. (Finance and Economics Discussion Series (FEDS)). URL: <https://www.federalreserve.gov/econres/feds/the-history-of-cyclical-macroprudential-policy-in-the-united-states.htm>
97. U.S. Department of the Treasury. Financial Stability Oversight Council. URL: <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-markets-financial-institutions-and-fiscal-service/fsoc>
98. European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/mopo/html/index.en.html>
99. BaFin – Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht. URL: https://www.bafin.de/DE/Startseite/startseite_node.html
100. Deutsche Bundesbank. URL: <https://www.bundesbank.de/en>
101. Financial Stability Oversight Council. 2024 Annual Report. URL: <https://home.treasury.gov/system/files/261/FSOC2024AnnualReport.pdf>
102. Board of Governors of the Federal Reserve System. Financial Stability and Stress Testing. URL: <https://www.federalreserve.gov/financial-stability/financial-stability-and-stress-testing.htm>
103. Board of Governors of the Federal Reserve System. Federal Reserve Board announces it will make available additional funding to eligible depository institutions to help assure banks have the ability to meet the needs of all their depositors. March 12, 2023. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/monetary20230312a.htm>
104. Office of Financial Research. 2024 Annual Report to Congress. URL: <https://www.financialresearch.gov/annual-reports/2024-annual-report/>
105. Diuba, Y., Murina, H. The NBU Approach to Stress Testing the Ukrainian Banking System // Visnyk of the National Bank of Ukraine. 2015. №234, С. 39-51. URL: <https://doi.org/10.26531/vnbu2015.234.039>
106. Національний банк України. Річний звіт 2016. Київ, 2017. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/A_report_2016.pdf

107. Національний банк України. Звіт Голови НБУ Валерії Гонтаревої у Верховній Раді України перед відставкою. 15 березня 2018. [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/zvit-golovi-natsionalnogo-banku-valeriyi-gontarevoyi-u-verhovniy-radi-ukrayini-pered-zvilnennyam?utm>
108. Національний банк України. Спільне звернення від Міністерства фінансів України, Національного банку України та ПриватБанку. 16.04.2019. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/spilne-zvernennya-vid-ministerstva-finansiv-ukrayini-natsionalnogo-banku-ukrayini-ta-privatbanku>
109. Deutsche Bundesbank. Makroprudenzielle Überwachung durch den Ausschuss für Finanzstabilität. URL: <https://www.bundesbank.de/de/aufgaben/finanz-und-waehrungssystem/finanz-und-waehrungsstabilitaet/makroprudenzielle-ueberwachung-afs-/ausschuss-fuer-finanzstabilitaet-601988>
110. BaFin (Federal Financial Supervisory Authority). Financial Stability Committee adopts annual report to the German Bundestag and recommends creation of new macroprudential instruments. 30.06.2015. URL: https://www.bafin.de/SharedDocs/Veroeffentlichungen/EN/Meldung/2015/meldung_150630_afs_immobilienmarkt_en.html
111. European Central Bank. Macroprudential measures. URL: <https://www.ecb.europa.eu/paym/macroprudential-measures/html/index.en.html>
112. European Central Bank. Financial stability and macroprudential policy. URL: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/orga/tasks/stability/html/index.en.html>
113. Deutsche Bundesbank. BaFin reduces countercyclical capital buffer to 0%. 30.03.2020. URL: <https://www.bundesbank.de/en/tasks/topics/bafin-reduces-countercyclical-capital-buffer-to-0--833668?>
114. Світовий банк. Data for United States. URL: <https://data.worldbank.org/country/united-states>
115. Fitch Ratings. PrivatBank Nationalisation Tests Ukraine Reform Progress. 21.12.2016. URL: <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/privatbank-nationalisation-tests-ukraine-reform-progress-21-12-2016?utm>

116. Національний банк України. Прибуток банківської системи за 2018 рік сягнув історичного максимуму. 07.02.2019. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pributok-bankivskoyi-sistemi-za-2018-rik-syagnuv-istorichnogo-maksimumu>
117. Year of major banking cleansing // УНІАН. 2017. URL: <https://www.unian.info/economics/1708571-year-of-major-banking-cleansing.html>
118. Національний банк України. Річний звіт НБУ за 2018 рік: 10 ключових показників діяльності Центрального банку України за попередній рік. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-za-2018-rik-10-klyuchovih-pokaznikiv-roboti-ukrayinskogo-tsentrobanku-za-minuliy-rik?>
119. Національний банк України. Banking Sector Review: February 2020. Київ: НБУ, 2020. — URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2020-02_eng.pdf?
120. International Monetary Fund. Germany: Financial Sector Assessment Program Technical Note—Macroprudential Policy Framework And Tools (IMF Working Paper No. WP/22/163). 03.08.2022. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2022/263/article-A001-en.xml>
121. Deutsche Bundesbank. Monthly Report – August 2020. Frankfurt am Main: Deutsche Bundesbank, 2020. URL: <https://www.bundesbank.de/en/publications/reports/monthly-reports/monthly-report-august-2020-841054>
122. Полікарпова О. С. Фінансові дисбаланси та макропруденційна політика у валютному союзі // Світова економіка та міжнародні відносини. – 2015.
123. There are 16 Companies in Cyprus that provide Amazon Related Services! // Tech Behemoths. URL: <https://techbehemoths.com/companies/amazon/cyprus>
124. Feod Group. TOP-5 причин перенести свій бізнес на Кіпр в 2025 році. URL: <https://feodgroup.com/uk/news-uk/top-5-prichin-perenesti-svij-biznes-na-kipr>
125. Panchenko V., Yatsenko O., Musiiets T., Zinchenko F., Aleksandrova M. Global Financial Crises and Their Macroeconomic Consequences for National Economies: The Case of Ukraine // Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2024. № 6(59). С. 336–352. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.59.2024.4552>

126. Яценко О., Александрова М., Яценко О. Світові фінансові кризи: генезис, причини та вплив на економіку. Міжнародна економічна політика, Вип. 40 (1), 2024. DOI: 10.33111/іер.2024.40.05.14.

КОРОТКИЙ ЗВІТ ПОДІБНОСТІ

Дата звіту 5/12/2025

Дата редагування ---

Звіт не був оцінений

Звіт подібності

метадані

Назва організації
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman KNEU

Заголовок
Світові фінансові кризи та їх макроекономічні наслідки

Автор
Юхимець Вікторія ВалентинівнаЯценко О.М.

підрозділ
кафедра міжнародної торгівлі і маркетингу

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

КП 1

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

КП 2

13129

Кількість слів

КЦ

101367

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		2
Інтервали		0
Мікропробіли		5
Білі знаки		3
Парафрази (SmartMarks)		22

Юхимець В.В.

*“Міжнародна економіка”, 4 курс
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – д.е.н., професор
Яценко О.М.*

МАКРОЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ГЛОБАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ ЯК ТОЧКА ВІДЛІКУ ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ

Глобальні фінансові кризи, що періодично охоплюють світову економіку, мають значний вплив на національні економіки, зокрема на економіку України. Кризи не лише виявляють слабкі місця в економічній системі, а й створюють можливості для її покращення та впровадження інноваційних рішень до розвитку.

Актуальність теми зумовлена циклічним розвитком світової економіки та активною участю України в глобальних фінансових процесах.

Метою тези є дослідження макроекономічних наслідків фінансових криз, що стали поштовхом до формування нових підходів в економічній політиці України. Увагу зосереджено на аналізі впливу світових криз 2008-2009 року та кризи спричиненою пандемією Covid-19 2019-2020 року, а також війни 2022 року на трансформаційні процеси в національній економіці.

Світова фінансова криза 2008–2009 років стала серйозним випробуванням для економіки України. Значне зниження попиту на український експорт, особливо на металургійну продукцію, призвело до скорочення виробництва та зниження ВВП. Згідно з даними Світового Банку, показник загального рівня ВВП в Україні, який характеризує рівень економічної активності та добробут населення, скоротився на 17,3 % у 2009 році, що стало одним із найгірших показників серед країн Європи. Криза також виявила вразливість банківської системи, що призвело до втрати довіри населення до фінансових установ та відтоку капіталу [1; 2].

У відповідь на нестабільне економічне становище, у 2008 році Кабінет Міністрів України затвердив постанову № 447, якою було започатковано Державну цільову економічну програму "Створення в Україні інноваційної інфраструктури" на 2009–2013 роки. Метою програми було формування ефективної інноваційної інфраструктури, яка включала створення певних структур, що сприяють впровадженню інновацій у виробництво. Програма передбачала також удосконалення нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності та стимулювання інвестицій у науково-дослідні розробки [3].

Також, у 2008 році український уряд також приділив увагу розвитку інновацій у сільському господарстві, постановою Кабінету Міністрів України № 945 від 30 жовтня 2008 року було визначено заходи щодо розширення навчальної, дослідницької та інноваційної діяльності Національного аграрного університету. Дана постанова сприяла впровадженню новітніх технологій у аграрний сектор та підготовці фахівців для роботи в умовах інноваційної економіки [4].

Криза спричинена COVID-19, стала одним із найпотужніших викликів для глобальної економіки в XXI столітті. Не зважаючи на те, що походження даної кризи не пов'язано з фінансовим сектором, вона мала значний вплив на світову фінансову систему. Наслідки кризи проявлялись для України у зниженні виробництва, збільшенню бюджетного дефіциту та безробіття [5]. Відповідно до даних Світового Банку, загальний рівень ВВП в Україні в 2020 році знизився на 7%, державний борг підвищився на 10.4% та рівень безробіття зріс на 1.3% [2].

Не дивлячись на те, що кризи спричинена пандемією COVID-19 мала потужні наслідки на економічну стабільність України, вона також значно пришвидшила перехід до цифрової економіки країни.

У 2020 році був запущений мобільний застосунок та портал «Дія», що стало важливим кроком у цифровій трансформації державного управління. У період пандемії дана платформа стала критично важливою для надання державних послуг у дистанційному форматі. Саме через «Дію» у 2020 році українці могли подати заявки на отримання державної фінансової допомоги у зв'язку з локдауном [6].

Також, у період пандемії різко зросла частка безготівкових розрахунків в Україні, що стало поштовхом для реформ у сфері платіжної інфраструктури. У 2019 році Національний банк України затвердив Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року, що передбачала скорочення обігу готівки, розвиток інноваційних платіжних технологій і підтримку фінтеху. Сума платежів, зроблених за допомогою системи електронних платежів у 2019 році склала майже 90% всіх платежів та переказів в Україні [7].

Криза спричинена війною в Україні в 2022 році, спричинила масштабну гуманітарну, економічну та фінансову кризу. Зруйнована інфраструктура, втрата виробничих потужностей та масова міграція населення призвели до значного скорочення економічної активності. Згідно з даними Світового банку річний ВВП України в 2022 році впав на 32.2% [2].

У 2022 році урядом була створена електронна інвестиційна платформа Advantage Ukraine, з метою залучення іноземного капіталу та популяризації економічного потенціалу України в умовах війни. На платформі представлено понад 500 підготовлених інвестиційних проєктів у ключових секторах економіки, таких як агропромисловий комплекс, відновлювана енергетика, ІТ, оборонна промисловість, фармацевтика, інфраструктура та металургія. Дана платформа сприяє взаємодії між українськими ініціаторами та міжнародними інвесторами [8].

Також, у 2024 році український уряд затвердив Стратегію цифрового розвитку інноваційної діяльності України до 2030 року (WINWIN), яка визначає пріоритети в галузі інновацій. Стратегія має на меті формування сприятливого середовища для розвитку бізнесу, стартапів, наукової спільноти, інвесторів і міжнародних партнерів у сфері інновацій, що відіграють важливу роль у забезпеченні суверенітету, економічного зростання, післявоєнного відновлення та подальшої трансформації України [9].

У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що глобальні фінансові кризи відіграють подвійне значення для національної економіки України. З одного боку, вони призводять до суттєвих макроекономічних потрясінь, з іншого боку кризи стимулюють економічні трансформації та сприяють переходу до інноваційної моделі розвитку. Аналіз криз 2008-2009 року, пандемії COVID-19 та війни 2022 року демонструє, що Україна відповіла на

нестабільну економічну ситуацію шляхом активізації цифрових реформ, розвитком інноваційної інфраструктури та впровадженням нових державних програм і платформ.

Україна має продовжити цифрову трансформацію економіки, розширюючи електронні сервіси та забезпечуючи доступність цифрових технологій для всіх верств населення. Слід і надалі просувати Україну як привабливий напрямок для іноземного капіталу, модернізуючи законодавство та вдосконалюючи інструменти інвестування. Крім того, інновації мають стати основним інструментом у післявоєнному відновленні країни через впровадження зелених технологій та відновленні інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 2009 рік: Економічні підсумки для України. Україна за часів кризи [Електронний ресурс] : оцінки базуються на даних з відкритих джерел інформації, які були доступні станом на 1 червня 2010 року. URL:
http://www.ier.com.ua/files/Regular_products/Economic_Summary/ES_2009_uk_fin.pdf
2. World Bank Group.. Data for Ukraine. [Електронний ресурс]. URL:<https://data.worldbank.org/country/ukraine>
3. Про затвердження Державної цільової економічної програми "Створення в Україні інноваційної інфраструктури" на 2009–2013 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 14 трав. 2008 р. № 447. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447-2008-p#Text>
4. Питання Національного аграрного університету: постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовт. 2008 р. № 945. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/945-2008-%D0%BF#Text>
5. Україна. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство (бачення постпандемічного розвитку у 2020–2024 рр. очима експертів та молоді): консенсус-прогноз № 52. Київ, 2020. Серпень. URL: <https://me.gov.ua>
6. Рік порталу Дія: яка послуга найпопулярніша серед українців? [Електронний ресурс] // Портал Дія. – 2021. – 29 берез. – Режим доступу: <https://diia.gov.ua/news/rik-portalu-diya-yaka-posluga-najpopulyarnisha-sered-ukrayinciv>
7. Національний банк України. Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку за 2019 рік [Електронний ресурс]. Київ, 2020. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/schorichniy-zvit-z-oversayta-opisuye-infrastrukturu-finansovogo-rinku-ta-dinamiku-rinku-platejiv-u-2019-rotsi>
8. Advantage Ukraine [Електронний ресурс] : офіційний інвестиційний портал України / Міністерство економіки України. – Режим доступу: <https://advantageukraine.com>
9. Чорноморська міська територіальна громада. Уряд затвердив Стратегію цифрового розвитку інновацій України (WINWIN) до 2030 року [Електронний ресурс]. 15 січ. 2025. URL: <https://od.cmr.gov.ua/news/194244-uriad-zatverdiv-strategiiu-cifrovogo-rozvitku-innovacii-ukrayini-winwin-do-2030-roku>